

Det vanskelige foreldreskapet

PRAXIS-
SØR

Det vanskelige foreldreskapet

En studie av foreldre som har deltatt på kurs til foreldre med barn i fosterhjem. Deres egenopplevelse av sitt foreldreskap i møte med barnevern og fosterhjem

Et bidrag til barnevernets diskusjoner om foreldreskap

Bjørn Øystein Angel

Høgskolen i Agder

Institutt for sosiologi, sosialt arbeid og velferdsfag

2007

Sammendrag

Regionalt Fosterhjemsarbeid avd. Kristiansand, Barne-, ungdoms- og familieetaten i region Sør arrangerte et kurs til foreldre med barn i fosterhjem vinteren 2006. Studien *Det vanskelige foreldreskapet* er blitt til ved at Regionalt fosterhjemsarbeid i Bufetat, avd. Kristiansand henvendte seg til PRAXIS – Sør/ Høgskolen i Agder v/ Institutt for sosiologi, sosialt arbeid og velferdsfag og ba om bistand til en oppsummering av foreldrenes opplevelse av egensituasjon og hvordan de har opplevd å delta på kurset.

Studiens problemstillinger er, *Hvordan presenterer foreldre som har deltatt på kurs til foreldre med barn i fosterhjem sin situasjon? Hvordan presenterer foreldre med barn i fosterhjem sitt foreldreskap i møte med barnevernet og fosterhjemmet?*

Det empiriske materialet består av intervjuer med 6 mødre og 3 fedre hvor en mor og en far var par. Til sammen hadde disse foreldrene 15 barn, 5 gutter og 10 jenter plassert i barnevernets regi. I tillegg hadde de 4 hjemmeboende barn.

I analysen deles informantene innledningsvis i tre kategorier alt etter hvordan de opplever sitt forhold til det som har skjedd i tilknytning til at barnevernet er involvert i deres liv: Vi som har et barn for lite, Avmakt og tap av identitet og Jo bedre jeg fikser livet mitt jo større trussel er jeg for barnevernet og fosterhjemmet. Hovedanalysen i studien er en temaanalyse der 4 temaer drøftes:

- Det vanskelige foreldreskapet,
- Foreldreopplæringskurset som opplæring eller behandling,
- Foreldreopplæringskurset som myndiggjørende praksis,
- Mødre og fedre. Ulikt foreldreskap i barnevernet.

Studien peker blant annet på noe av det grunnleggende i all menneskelig aktivitet, nemlig det å skape verdighet i eget liv. Utøvelse av foreldreskapet hvor barnet er plassert i fosterhjem i regi av barnevernet er et vanskelig foreldreskap. Det å tilby foreldre kurs som de foreldrene i denne studien har deltatt på kan være en begynnelse til å klare å håndtere det vanskelige foreldreskapet.

Barnevernets legitimitet har stått på barnevernets dagsorden i en årrekke. For om barnevernet skal ha tillit og legitimitet i samfunnet må det ta foreldre på alvor. Dette gjelder også de foreldrene som føler seg totalt overkjørt av barnevernet. Studien foreslår at det offentlige bør etablere en ordning som virkelig tar tak i foreldrene når

barnevernet griper inn og sikrer seg deres barn, og særlig når det skjer mot foreldrenes vilje. Denne ordningen må i følge foreldrene, være helt utenfor barnevernets kontroll og styring.

Det kurs som foreldrene i denne studien deltok på gav foreldrene anledning til å dele erfaringer og å støtte og styrke hverandre. Befringutvalget kom i sin rapport med et forslag om å tilby foreldre med barn plassert utenfor hjemmet en støtteperson. Barne- og familiedepartementet diskuterte dette videre i oppfølgingen av utredningen. Det å få til kollektive ordninger bør imidlertid omhandle mer enn å tilby en støtteperson (NOU, 2000:12; St. meld. nr. 40, 2001-2002). Dette bør handle om kollektive ordninger med fokus på myndiggjørende praksis. Sentrale myndigheter som har ansvar for evaluering og justering av lov om barneverntjenester bør vurdere om de ovennevnte punkter bør utredes nærmere med hensyn til å gjøre endringer i lovverket. Dette for å sikre at foreldre blir ivaretatt på en så god måte som mulig. Dette ligger innenfor det som er barnets beste slik foreldrene i denne studien anser det.

Skriftserien nr. 131e
86 s.

ISSN: 1503-5174 (elektronisk utgave)
ISBN: 82-7117-605-6 (elektronisk utgave)
ISBN: 978-82-7117-605-1 (elektronisk utgave)
© Høgskolen i Agder, 2007
Serviceboks 422, N-4604 Kristiansand

Emneord:
Foreldreskap
Barnevern
Parent-Child-Relations
Parenting
Foreldreomsorg

Design: Høgskolen i Agder

Innholdsfortegnelse

Forord	9
Introduksjon	11
Denne studien handler om.	12
Kort leseveiledning	14
Støtte og oppfølging til foreldre	17
Foreldreskap og barndom	21
Hva er kurs til foreldre?	24
Bakgrunn	24
Kursets struktur	25
Kursets opplegg, omfang og temaer	26
Andre foreldrestyrkende tiltak	30
Foreldreveiledningsprogrammet – styrking av foreldrene (BFD mfl)	30
Parent Management Training Oregonmodellen (PMTO)	31
Marte Meo	32
Samtalegruppe for foreldre med barn i fosterhjem	32
Oppsummering	33
Analyseramme – teoretisk utgangspunkt	34
Informantopptreden som selvpresentasjoner	35
Den Goffmanske ramme	36
Definisjon av situasjonen og forestillingsverden	37
En strategisk selvpresentasjon	39
Foreldreskap i en livsverden og systemverden	39
Myndiggjørende praksis	41
Opplevelser som utgangspunkt for forskning, framgangsmåte, metodiske overveielser	43
Innledning	43
Valg av metode	43
Informantene – kursdeltakerne - foreldrene	44
Framgangsmåte	45
Samtaleguide	45
Prosjektets bidrag til ny kunnskap	46
Intervju som en selvpresentasjon	46
Presentasjon av data og analyse	49
De sentrale temaene i analysen	49
Informantenes opplevelser av konsekvensene av barnevernets inngripen i deres liv.	
Kategorier	50
Kategori 1. Vi som har et barn for lite	51
Kategori 2. Avmakt og tap av identitet	53
Kategori 3. Jo bedre jeg fikser livet mitt jo større trussel er jeg for barnevernet og fosterhjemmet	56
Temaanalyse	59

Det vanskelige foreldreskapet	60
Foreldreopplæringskurset som opplæring eller behandling	62
Foreldreopplæringskurset som myndiggjørende praksis.....	65
Mødre og fedre. Ulikt foreldreskap i barnevernet.....	67
Om gjennomføringen av kurset.....	72
Oppsummerende betraktninger	76
Litteraturreferanser.....	78
Vedlegg	82
Samtale guide:	82
Informasjonsbrev til foreldre.....	84

Forord

Regionalt Fosterhjemsarbeid, avd. Kristiansand, Barne-, ungdoms- og familieetaten, region Sør gjennomførte et kurs til foreldre med barn i fosterhjem vinteren 2006.

Denne studien er blitt til ved at Regionalt fosterhjemsarbeid, avd. Kristiansand, henvendte seg til PRAXIS – Sør/ Høgskolen i Agder v/ Institutt for sosiologi, sosialt arbeid og velferdsfag og ba om bistand til en oppsummering av foreldrenes opplevelse av egensituasjon og hvordan de har opplevd å delta på kurset.

PRAXIS – Sør er et samarbeid mellom BUF-etat, sosial- og barneverntjenester i Agder-fylkene, fylkesmannen i Vest-Agder, og Høgskolen i Agder. Samarbeidet omfatter gjennomføring av konkrete tiltak for kompetanseutvikling og en økt overordnet innsats på forskning og utvikling i barnevernet, familievernet og sosiale tjenester. Dette skjer gjennom en løpende dialog mellom partene om problemstillinger, satsninger og tiltak.

Tusen takk til dere foreldre som brukte deres verdifulle tid på meg. Uten dere og deres engasjement hadde det ikke blitt noe av denne studien.

Rapporten er i ført i pennen av Bjørn Øystein Angel som også står ansvarlig for rapportens vurderinger og konklusjon.

Introduksjon

Denne studien handler om foreldre, tre fedre og seks mødre, som har barn boende i fosterhjem. De har alle sammen deltatt i et kurs til foreldre med barn i fosterhjem. For å gi et lite innblikk i hva denne undersøkelsen handler om lar jeg en av mødrene fortelle om noen av sine opplevelser. Jeg har valgt denne fortellingen fordi den rører ved en rekke av problemstillingene i studien og de temaer som ble berørt i samtalene jeg hadde med foreldrene. Videre berører denne fortellingen sentrale temaer som blir tatt opp i analysen av intervjumaterialet.

”Foreldrene får ingen hjelp i dag. Jeg vet det for den gruppa som jeg har gått i nå, synes jeg var helt topp, det å treffe andre. Du blir jo syk, jeg ble jo og syk etter en slik opplevelse, for det er andre og, de er og blitt syke av det, der barnevernet har vært inne. Det er ikke sikkert at det de har gjort er riktig overfor barna en gang. Det vet de jo ikke, kan si det der og da, i overtakelsen så føler de det at det var riktig der og da, i øyeblikket, det kan alle se.”

”Jeg følte og det var jo forferdelig sårt når han begynte første gangen å si mamma og pappa til de der borte, for det.... Jeg tenkte at det ligger naturlig for et lite barn når det hører de andre barna sier mamma og pappa. Og hvis han får lov til å si mamma og pappa til de der borte og være i en tilhørighet til den familien, så føler de liksom andre på skolen – at han ikke gaper xxxx (fornavn til fostermor) og, han, han liksom får – at det er mamma og pappa som står der borte. Så synes jeg jo det er veldig viktig, at han får lov til det. Jeg blir ikke sjalu, men med en gang var det jo liksom, men når en tenker på det så et det full forståelse for det.”

”Når jeg ser at en av de andre prater, og forteller om sin frustrasjon, sin bitterhet og sinne, og alt dette og ser hvor vondt hun har det, og vet at akkurat det samme har jeg og. Ikke vel! Og da kjenner du det, det er liksom, ... Jeg har holdt tilbake, ikke vært den som prata og ikke åpent prata om hva skjedde ditten. Ikke vært den, så, så, men du kjenner smaken godt. Du blir veldig engasjert når du hører de andre og, og det som er godt at kanskje jeg har noe som kan hjelpe de. At akkurat det har jeg vært oppe i og da gjorde jeg det sånn, og det gikk veldig bra. ”Og kan jeg gjøre det sånn og sånn, sier de.” ”Ja for

det har du rett på!” Da letter det litt, ikke sant. Da kan jeg bruke noe av mitt til han som satt på siden, for eksempel. Det er veldig sterkt, at det er mye skjebner, det er det.”

Disse utdragene gir et lite blikk inn i denne morens opplevelse av sin egen situasjon. Studien søker å gripe hvordan disse foreldre med barn i fosterhjem presenterer sin egenopplevelse og sitt foreldreskap i møte med barnevernet og fosterhjem. Dette gjøres gjennom intervju med foreldrene.

Denne studien handler om. . . .

Trenger foreldre opplæring? Et svar på dette spørsmålet kan være at det trenger de ikke. Foreldre blir hver kvinne og mann i det øyeblikket de får barn. Fra tid til annen trenger alle foreldre kunnskap, informasjon og støtte i sitt foreldreskap for å kunne kjenne seg trygge og oppnå selvtillit i rollen som foreldre. Kunnskapen og informasjonen foreldre kan trenge innimellom kan være nødvendig for at de skal kunne forberede seg på kommende situasjoner eller oppgaver. Kontakten mellom generasjoner er en av den viktigste støtten i foreldreskapet i dag som tidligere. Denne form for støtte er nok noe mindre vanlig nå da dagens besteforeldre er mer aktive i forhold til egen karriere. De er på reiser og bor på andre kanter av landet enn det barn og barnebarn gjør. Derfor kan dette i seg selv begrunne berettigelsen av en generell foreldreopplæring til alle foreldre. Samfunnet har en interesse av og et ansvar for å gi foreldre støtte i sitt foreldreskap, ikke minst ut fra barns behov for trygge og utviklende oppvekstvilkår og behov for sine foreldres omsorg og kjærlighet.

Noen foreldre blir tilbudt systematisk opplæring i vårt samfunn, for eksempel de som ønsker å bli fosterforeldre. De foreldrene som må la sine barn flytte i fosterhjem, frivillig eller mot sin vilje har det ikke vært noen systematisk opplæring av eller interesse for med hensyn til å styrke deres foreldreskap. Disse foreldrene har et vanskelig foreldreskap å forvalte, hvor barnet deres må bo hos andre fordi barnevernsmyndighetene og kanskje de selv *også* ikke anser dem (selv) som egnet til å dra daglig omsorg for barna.

Å plassere barn ut av foreldrehjemmet med eller uten omsorgsovertakelse er et av de mest alvorlige inngrep samfunnet utsetter borgerne for (Angel, 1999). Når barna flytter

ut av hjemmet er både foreldre og barn i en vanskelig situasjon og det kan være store konflikter mellom barneverntjenesten og foreldrene. Konflikter mellom foreldre og barneverntjenesten kan også bli overført til konflikter mellom foreldre og fosterforeldre, som igjen kan vanskeliggjøre samvær mellom foreldre og barn og sette barna i ytterligere lojalitetskonflikter. Kontakt mellom fosterhjemmet og barnets familie blir sett som problematisk, men sjelden som den viktigste grunnen til at fosterhjem sprekker (Rød & Havik, 1996). Når det er sagt så har foreldrenes innstilling til plasseringen mye å si for stabiliteten i fosterhjemmet. Foreldre som stiller seg helt uforstående til det som skjer og som er i en ”fighterposisjon” kan skape store komplikasjoner for barn og fosterfamilie (Bunkholdt, 1999). Å støtte foreldre etter at barnet er flyttet ut av hjemmet kan også sees på som en hjelp til barnet. I barnevernsfeltet har det vært gjentagende fokus på at barneverntjenesten svikter i oppfølgingen av foreldrene til de barna som blir tatt under omsorg (NOU, 2000:12; St. meld. nr. 40, 2001-2002; Ot. Prp. Nr. 64, 2004 - 2005). Dette fokus har blant annet ført til at det i lov om barneverntjenester, med virkning fra 1. januar 2006, er blitt en presisering av barneverntjenestens ansvar med hensyn til oppfølging av disse foreldrene.

Kursopplegget som foreldrene jeg intervjuet har deltatt i, og som denne studien søker å favne, er bygd over samme lest som det kursopplegget som tilbys kommende fosterforeldre. Målgruppen for kurset er foreldre som har barn som bor i fosterhjem, altså både foreldre hvis barn skal vokse opp i fosterhjem og foreldre som skal få sine barn tilbakeført etter at det har bodd en tid i fosterhjem. Formålet med kurset er å ”jevnbyrdige” foreldre og fosterforeldre (Haus, 2005b) og å styrke foreldrenes muligheter til å være gode foreldre for sine barn, enten det er å mestre å være foreldre på en ny måte for barna i fosterhjemmet eller å ta hånd om dem hjemme igjen når de blir tilbakeført (Haus, 2005a).

Hvordan presenterer foreldre som har deltatt på kurs til foreldre med barn i fosterhjem sin situasjon? Hvordan presenterer foreldre med barn i fosterhjem sitt foreldreskap i møte med barnevernet og fosterhjemmet? Disse spørsmålene utgjør undersøkelsens problemstillinger. Jeg skal drøfte dem ved å løfte fram tre områder,

- Hvordan foreldrene opplever konsekvensene av barnevernets inngripen i deres liv. Sentralt i drøftingen er opplevelsen av å ha et barn for lite, opplevelsen av avmakt

og tap av identitet samt en opplevelse av at jo bedre en som foreldre fikser livet sitt jo større trussel kan en oppleve å være for både barnevernet og fosterhjemmet.

- Hvordan gir foreldre med barn i fosterhjem uttrykk for hvordan de opplevde å delta på dette kurset? Her diskuteres det vanskelige foreldreskapet, foreldreopplæringskurs som opplæring eller behandling, foreldreopplæringskurs som myndiggjørende praksis samt mødre og fedre – ulikt foreldreskap i barnevernet.
- Om gjennomføringen av kurset. Her oppsummeres foreldrenes erfaringer av de mer tekniske sidene ved kurset. Så som lokalfasiliteter, temaene i kurset, varighet, form og innhold samt sammensetning av kurslederteamet.

Hensikten med studien er å få tak i hvordan foreldrene gir uttrykk for opplevelser av sin egen situasjon og sitt foreldreskap. Det er kursdeltakernes egne forståelser og begrepsbruk, deres egne formuleringer som fokuseres. Hvordan foreldre med barn i fosterhjem opplever sin egen situasjon og sitt foreldreskap kan i utgangspunktet studeres på mange måter og de data som undersøkelsen gir kan fortolkes på ulike vis. Særlig er det to forhold som er viktige i denne sammenhengen. For det første er det hvilket perspektiv en legger på foreldreskap og dernest hvilket metodisk og metodologisk utgangspunkt en inntar når data samles og fortolkes.

Kort leseveiledning.

I studien er jeg ute etter foreldrenes opplevelser. Dette innebærer å betrakte mennesker som aktører og subjekter i eget liv. I dette ligger en antagelse fra min side om at verden ikke er entydig og gitt en gang for alle, men at vi mennesker er meningsskapende i det vi tolker mening inn i de sammenhengene vi inngår i. Implisitt i dette ligger et syn på kunnskap som noe kontekstuel og at kunnskap utvikles i samhandling mellom mennesker. Dette er mitt ontologiske utgangspunkt. Det påfølgende kapittel redegjør kort for hva lov om barneverntjenester sier med hensyn til oppfølging av foreldre med barn i fosterhjem, samt hva de mest sentrale offentlige dokumenter har uttalt om dette.

Kapittelet deretter tar for seg foreldreskap og barndom i lys av moderne barndoms- og familiesosiologi.

I det etterfølgende kapittel gis en kort presentasjon av *kurs til foreldre*. Hva som er kursets intensjon, hvordan progresjonen er og hvilke sentrale temaer de ulike samlingene tar for seg.

Neste kapittel presenterer andre foreldrestyrkende tiltak herunder:

Foreldreveiledningsprogrammet i regi av BFD, Parent Management Training Oregonmodellen, Marte Meo og tilslutt *Samtalegruppe for foreldre med barn i fosterhjem*. Dette gjøres for å sette denne studien inn i en større sammenheng, men uten å sammenlikne de ulike tilnærmingene.

Studiens teoretiske rammeverk er blant annet forholdet mellom system og individ. Det gis en presentasjon av Habermas beskrivelse av forholdet mellom system og livsverden, myndiggjørende praksis og Goffmans dramaturgiske teori.

Metodekapittelet presenterer kort de metodiske overveielser og forklarer hvordan jeg gikk fram for å skaffe til veie relevante data som anvendes i analysen av studien.

I analysekapittelet kategoriserer jeg materialet innledningsvis ut fra hvordan informantene opplever konsekvensene av barnevernets inngripen i deres liv.

Hovedanalysen i studien er en temaanalyse der 4 temaer drøftes:

- Det vanskelige foreldreskapet,
- Foreldreopplæringskurset som opplæring eller behandling,
- Foreldreopplæringskurset som myndiggjørende praksis, og
- Mødre og fedre. Ulikt foreldreskap i barnevernet.

Det nest siste kapittelet gir noen oppsummerende betraktninger fra kursdeltakernes side om gjennomføringen av kurset og de mer kurstekniske forholdene.

Det siste kapittelet i studien trekker noen linjer videre ved å peke på områder for mulige endringer innen det feltet studien favner.

Mennesker som har det travelt i sin hverdag eller som ikke er spesielt interessert i teoretiske og metodiske forhold kan nøye seg med å lese kapitlene *Introduksjon*,

Denne studien handler om og Presentasjon av data og analyse. De vil da få med seg en del av det som studien omhandler, men de går på samme tid glipp av mye.

Støtte og oppfølging til foreldre

Lov om barneverntjenester har som formål ”å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid”, samt ”å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår” (Lov om barneverntjenester, 1992 nr 100). Barnevernet har de siste årene blitt utsatt for kritikk med hensyn til å vegre seg mot å trekke de forskjellige aktørene med i arbeidet. På samme tid er det forventninger om at brukerne trekkes mer aktivt inn i egne saker (NOU, 2000:12). En særlig utfordring har vært å ta vare på foreldre til de barna som er plassert ut av foreldrenes hushold.

Å plassere et barn utenfor hjemmet både med og mot foreldrenes vilje betyr en total omveltning både for barn og foreldre. For barnet betyr det som oftest at de kjente omsorgspersonene og omgivelsene byttes og at barnet blir plassert inn i helt ukjente omgivelser. Barn kan plasseres ut av hjemmet både som et hjelpetiltak og som et omsorgstiltak. Etter gjeldene lov om barneverntjenester kan barn plasseres utenfor hjemmet på forskjellig grunnlag. Dersom foreldrene samtykker til det kan barneverntjenesten formidle plass til barnet i fosterhjem eller institusjon etter bestemmelsene i lov om barneverntjenester § 4-4, 5. ledd., altså som frivillig hjelpetiltak. Etter §§ 4-8 og 4-12 kan det treffes vedtak om omsorgsovertakelse for barnet. I følge lov om barneverntjenester er det fylkesnemnda for sosiale saker som fatter vedtakene om å plassere barn utenfor hjemmet etter bestemmelsene i §§ 4-8 og 4-12, mens det er barneverntjenesten som forbereder saken og innstiller til vedtak.

Omsorgen for et barn kan kun fratas foreldrene eller den som har omsorgen for det dersom det er alvorlige mangler ved den daglige omsorg som barnet får, alvorlige mangler i forhold til personlige kontakt og trygghet når foreldrene ikke sørger for at et sykt, funksjonshemmet eller særlig hjelpetrengende barn får dekket sitt særlige behov for behandling og opplæring og videre dersom barnet blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet, eller det er overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadet fordi foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet. Hovedregelen er at omsorgsvedtaket skal oppheves når foreldrene kan gi barnet forsvarlig omsorg. Den uttrykte målsetting med en omsorgsovertakelse er altså en tilbakeføring av barnet til foreldrene (Innst. O. Nr. 80. 1991 - 1992). Når grunnvilkårene for omsorgsovertakelsen ikke lenger er tilstede skal

omsorgen for barnet opphøre. Foreldrene skal få tilbake omsorgen for barna sine når de er i stand til å gi barna forsvarlig omsorg. Unntaket er om barna har fått en slik tilknytning til personer og miljø at flytting til foreldrene vil utgjøre alvorlige problemer. Det er fylkesnemnda som behandler spørsmål om tilbakeføring av omsorgen. I tillegg kan rettsapparatet avsi dom med hensyn til tilbakeføring av barn. Barneverntjenesten har ikke juridisk kompetanse til å tilbakeføre barn som er under omsorg, kun der barnet er plassert i form av et frivillig hjelpetiltak. Når fylkesnemnda har fattet beslutning om å tilbakeføre omsorgen for barna overtar foreldrene omsorgen fullt og helt. Barnevernsloven forutsetter altså at foreldrene da kan gi barnet forsvarlig omsorg og at en må forutsette at dette er en situasjon som varer ved. I de vurderinger som foretas er det ikke kun foreldrenes situasjon oppmerksomheten retter seg mot. Også barnets situasjon inngår i vurderingene i det opphevelsen skal være til barnets beste. Det må konkret vurderes hvilken konsekvens tilbakeføringen vil ha for barnet både på kort og lang sikt. Her vektlegges barnets tilknytning til mennesker og miljø. Loven legger altså opp til at barn kun unntaksvis kan tas under omsorg og plasseres ut av hjemmet, og at omsorgsovertakelsen er midlertidig. I dette ligger at det er ønskelig at barn flytter tilbake til sine foreldre når det er mulig og flytting kan kun nektes når det vil medføre alvorlige problemer for barnet.

At foreldrene til barnet ofte er den parten som får minst hjelp i saker der de blir fratatt omsorgen for barnet, kan ha som konsekvens at det som var tenkt som en midlertidig plassering, blir varig (St. meld. nr. 39, 2004-2005). Befringutvalget kom med forslag om å prøve ut en ordning med støtteperson for foreldrene som frivillig eller ufrivillig har barn plassert utenfor hjemmet (NOU, 2000:12). En slik ordning ble innført i Danmark i 2000. Ordningen ble kommentert av Barne- og familiedepartementet i St. meld. nr. 40, 2001-2002 hvor departementet sier at de vil følge erfaringene Danmark gjør med ordningen. Videre uttaler departementet at de vil vurdere å utarbeide et rundskriv som legger vekt på at støtteperson til foreldrene er en god ordning som de anbefaler. Samtidig sies det, ”Det er etter gjeldende barnevernlov ingenting i veien for at kommunen tilbyr foreldre ei form for støttekontakt eller støtteperson i samband med ei omsorgsovertaking eller frivillig plassering av barn utanfor heimen” (St. meld. nr. 40, 2001-2002).

Foreldres behov er ofte sammensatte og omfattende, og en god og helhetlig oppfølging krever derfor at flere etater og hjelpeinstanser involveres og gjør sine innsatser overfor foreldrene. Med dette som utgangspunkt ble kursopplegget planlagt og utarbeidet av Bufetat ved Regionalt Fosterhjemsarbeid avdeling Kristiansand og gjennomført vinteren 2006. Kursen strakte seg over 3 kvelder og en helg. Fosterhjemsavdelingen i Kristiansand og Søgne kommune rekrutterte deltakere til kurset. I tillegg var det en deltaker fra Vennesla kommune.

Foreldreskap og barndom

Temaene foreldreskap og barndom er store temaer som det i denne omgangen ikke lar seg gjøre å redegjøre for i sin fulle bredde. Likevel vil jeg peke på noen generelle trekk ved teori omkring barn og foreldreskap. Innledningsvis er det å nevne at jeg oppfatter familieliv, foreldreskap og barndom som kulturelle konstruksjoner. Synet på barnet har endret seg mye fra 1900 – tallet og opp til i dag. I dagens barneforskning er det stor samstemmighet i at barndom er noe som konstrueres sosialt og kulturelt (Prout & James, 1997). Barndommen er ikke gitt en gang for alle, men noe som er under kontinuerlig forandring. Det moderne barnet slik vi kjenner det i Norge i dag ble skapt i den perioden da barnet forsvant fra den økonomiske produksjonen og i stedet begynte å gå på skole og i barnehage. Barnet endret seg fra å være arbeidskraft til å være følelsesmessig viktig for foreldrene sine.

Barnets stilling i samfunnet ble mer og mer et sentralt tema på 1900 – tallet. I dag sees barn som selvstendige individer med rett til å uttale seg og bli hørt (NOU, 1995:26). Barn betraktes som aktører i stedet for noen som utsettes for sosialiseringprosesser fra voksenverden. Den moderne barndomssosiologien studerer hvordan barn *gjør barndom*, for eksempel i barnehage og skole, gjennom at de aktivt konstruerer sine liv og sammen med voksne. Både foreldre og lærere skaper institusjonene (Halldén, 2005; Prout & James, 1997). På samme tid er barn medskapere i sine relasjoner og til sine egne vilkår. Sammen med voksne konstruerer barn sin hverdag. Selv om voksne fører an og leder barna så vil barn påvirke den voksnes måte å forholde seg til barn og omgivelser på. De perspektiv på barn og barndom disse forskerne inntar hører hjemme i den forskningstradisjonen som kalles den nye barndomssosiologien eller *Social studies of Childhood*. Denne gjør forskning om barn, men også for barn og deres vilkår. I den nye barndomssosiologien er det en ambisjon, med forskernes hjelp, å forbedre barns vilkår (Prout & James, 1997).

Innledningsvis ble det nevnt at barndom sees som sosialt konstruert innen forskningen. Å forstå barn og barndom som sosialt konstruert innebærer at det er utilstrekkelig kun å betrakte barn ut fra et biologisk perspektiv, siden barn og barndom gis ulik betydning i forskjellige kulturer og sosiale sammenhenger. Barn sees videre ikke som kjønnsløse, de har et kjønn – de er gutter og jenter - og har en etnisitet som må tillegges betydning. Barn er viktige og interessante i seg selv og ikke noe som er på vei til å bli voksne. I

dette ligger at barn sees på som aktører snarere enn passive mottakere av påvirkning. Det siste en kan nevne er ambisjonen om å endre vilkårene for barn, ikke kun å la barn komme til orde og konstruere barndommen, men også å rekonstruere barndommen (Halldén, 2005).

Foreldreskap sees som individuelle meningsskapende handlinger. Det å få barn oppfattes som et valg sett i forhold til mulighetene for prevensjon og abort. Når så barnet er født er det ut fra vestlige kulturelle normer ikke akseptert å betrakte foreldrenes omsorg for barnet som et valg. Som foreldre kan en velge å skille seg, flytte fra hverandre og sammen med andre livspartnere, men det er ingen ”løsning” å skille seg fra barnet sitt. Synet på barnet har endret seg betydelig for eksempel fra 1950 – tallet og fram til i dag, fra å være lydige og gjøre det foreldrene ber det om – til at det i dag forventes at barn skal være selvstendige og være seg selv. Dette impliserer også å betrakte barn som forhandlingspartnere. Det offentlige har overtatt funksjoner som foreldrene tidligere hadde, men den moderne foreldrerollen innebærer nye krav, for eksempel å følge opp barna i ulike institusjoner (barnehage/ skole/ foreninger og lag). I samfunnsdebatten legges det stor vekt på foreldrenes betydning i oppveksten og oppdragelsen, dette på tross av barnehager, SFO og skoler. I følge Goody (1982) ref. i Hennem (2002) defineres foreldrenes oppgaver som femdelte, unnfangelse og svangerskap, overføring av slektsstatus og slektstilhørighet, omsorg, utdanning og økonomisk støtte. I dette ligger at både fysiske, sosiale og kulturelle funksjoner er livsviktige og må videreføres til de neste generasjoner i et samfunn. I Norge er det meste av foreldreskapet sentrert omkring barn og hva som er til beste for barn, noe som blant annet gjenspeiler seg i lov om barneverntjenester og annen barnerelatert lovgivning.

Innholdet i foreldreskapet handler mye om å utvikle barnet og dets selv. Det betyr å bidra sammen med barnet om å utvikle barnet til en kompetent aktør slik at det kan opptre som et subjekt i eget liv (Hennem, 2002). Foreldreskapet bygger på kulturelle og sosiale forventninger til hvordan man skal oppdra barn. Innholdet i foreldreskapet har endret seg mye de siste årene. Tidligere anså en det som viktig å sosialisere barn inn i den voksnes verden og la barnet adoptere de voksnes normer. Barn kunne godt sees, men ikke høres. En skulle ikke ta nevneverdig hensyn til dets meninger. Foreldreskap sees på som utøvelse av handlinger – praksiser overfor et barn, altså et barn i en omsorgsmottakerposisjon og en voksen i ansvarlig omsorgsgiverposisjon i en kontinuerlig omsorgsrelasjon (Ulvik, 2005). I utgangspunktet er begrepet forelder

kjønnsnøytralt og benyttes både ovenfor mødre og fedre, noe som gjør at begrepet kan bli for unøyaktig og vanskelig å anvende. Der hvor betydning av kjønn i foreldreskapet blir viktig å løfte fram markerer jeg det ved å bruke betegnelsene mødre og fedre.

Hva er kurs til foreldre?

Bakgrunn

I faglitteratur og offentlige dokumenter pekes det på behovet for å styrke foreldrene slik at de selv kan ta hånd om sine barn. Statistikken viser en økning i antall barn som bor i fosterhjem. I overkant av 32.150 barn mottok hjelpetiltak fra barnevernet i 2005, mens det ved utgangen av året var ca. 7030 barn i fosterhjem (SSB, 2005). Flere barn i fosterhjem betyr også flere foreldre med barn i fosterhjem. Flere forskere peker på behovet for økt satsning på foreldresiden for å oppnå vellykkede fosterhjemsplasseringer og for å unngå utilsiktede flyttinger (Havik & Backe-Hansen, 1998). Barnets foreldre er ofte den parten som får minst hjelp (NOU, 2000:12). Barnevernet kritiseres for å gjøre for lite for at barn og foreldre blir delaktige i avgjørelser knyttet til tiltak omkring eget liv. Samtidig har barnevernet i for stor grad fokusert på det mangelfulle i familiers liv framfor deres ressurser og styrker. Barnevernet har vært preget av mangel på samarbeid og likeverd i relasjonen (NOU, 2000:12). I henhold til endring i lov om barneverntjenester er det nå en lovpålagt oppgave å styrke oppfølgingen av foreldrene (Ot. Prp. Nr. 64, 2004 - 2005).

I lovverket presiseres hvem som har beslutningsmyndighet i de ulike saker og ansvarsfordelingen mellom det kommunale og det statlige barnevern (Lov om barneverntjenester, 1992 nr 100). Det kommunale barnevernet har ansvar for å treffe beslutninger i de enkelte barnevernsakene. Dette innebærer i korthet å gå gjennom meldinger, gjennomføre undersøkelser, iverksette hjelpetiltak og tiltak overfor ungdom med alvorlig adferdsvansker og å fremme saker til fylkesnemnda for sosiale saker om omsorgsovertakelser. Regionalt fosterhjemsarbeid, avdeling Kristiansand, tilhører det statlige barnevernet hvis oppgaver i henhold til lov om barneverntjenester, forskrifter og retningslinjer er:

- Å rekruttere nye fosterfamilier.
- Å gi fosterfamiliene generell opplæring og veiledning.
- Å bistå barneverntjenesten med finne fosterhjem til konkrete barn.
- Å bidra til konfliktløsning mellom barneverntjenesten, fosterhjem og foreldre.
- Opplæringskurs til tilsynsførere.

De fleste foreldre som får barn plassert i fosterhjem opplever plasseringen som et nederlag og føler at de har sviktet. Barnevernet opplever dem som krevende å følge opp og samarbeide med. Foreldrene trekker seg, fortrenger følelsene som kommer av nye nederlag, møter lite forståelse og klarer ikke å samarbeide på de premisser som barnevernet legger opp til (Angel, 1999; Haus, 2005a). Ideen til kursopplegget oppsto blant annet på bakgrunn av blivende fosterforeldres utsagn etter å ha gjennomført PRIDE¹ opplæringskurs (Haus, 2005a). Uttalelser som *”Jeg lærte ikke bare hvordan jeg kunne gi bedre omsorg til fosterbarnet, men også måter jeg bedre kunne møte mine egne barn på”*. Haus viser i sin fagartikkel i Norges Barnevern nr. 3 2005 at fosterforeldre forteller at de har lært seg selv bedre å kjenne etter gjennomført PRIDE opplæring (Haus, 2005a). De ser hvordan deres egen historie er med på å prege dem i foreldrerollen. De har fått økt innsikt i og forståelse for barns utvikling, adferd og utviklingsforstyrrelser. De har lært om betydningen av samarbeid til barnets beste. En mor som hadde fått sitt barn tilbakeført etter flere år i fosterhjem og som deltok på deler av et PRIDE kurs uttrykte seg slik *”Jeg skulle ønske jeg hadde visst dette før gutten min flyttet hjem igjen. Det hadde hjulpet meg, fått meg til å forstå ting på en annen måte.”* Den interesserte leser som ønsker å sette seg inn i hva PRIDE opplæringskurs for blivende fosterforeldre er kan få en innføring ved å lese kapittelet til Haus i boka *Nye metoder i et moderne barnevern* (Haus, 2005b).

Kursets struktur.

Kurset er bygd opp etter mange av de samme prinsipper, metoder og temaer som gjelder for PRIDE opplæringskurs for fosterforeldre. Mye av tenkning bak PRIDE-opplæringen er relevant og kan overføres til opplæringskurs til foreldre. For eksempel er det et viktig prinsipp i PRIDE-kursene at de alltid skal gjennomføres av 2 kursledere, en erfaren barnevernsarbeider og en erfaren forelder. Like viktig er det derfor i et foreldrekurs at en har 2 kursledere, en erfaren barnevernsarbeider og en erfaren forelder. Skal fosterforeldre og foreldre oppleve sin rolle som betydningsfull og viktig, er det å sidestille dem med barnevernsarbeideren i kurslederrollen en måte å vise i praksis at en mener noe med det en sier. En valgte derfor også i dette kursopplegget å ha to kursledere. Den ene kurslederen var en mor som hadde hatt sin sønn i fosterhjem i 5 år før han ble tilbakeført til henne og den andre var ansatt i Regionalt fosterhjemsarbeid, avdeling Kristiansand.

¹ PRIDE er en forkortelse for Parent, Resources for Information, Development and Education.

PRIDE-kurs legges vanligvis opp etter en kombinasjon av kveldssamlinger og helgesamling. Dette har vist seg å være en god kombinasjon og kurset til foreldre ble også lagt opp på denne måten. Kurset ble gjennomført i Fylkeshusets lokaler og på Hotell Dyreparken.

PRIDE-kurset har en samling hvor kursdeltakerne møter samarbeidspartnere. På dette foreldrekurset inviterte kursdeltakerne avdelingsleder og saksbehandlere fra de kommuner foreldrene kom fra samt barnevernsjefen i Kristiansand, til en kveld og et møte med foreldrene. Kurset til foreldre er noe kortere enn PRIDE kurset til blivende fosterforeldre. PRIDE-kursets intensjon er at deltakerne skal være i en prosess hvor de skal finne ut om de kan og vil bli fosterforeldre. Dette krever vurderinger og tid. Deltakerne på foreldrekurset er foreldre. Det er ikke det som er spørsmålet. Det de trenger er å løftes opp som foreldre, hente styrke hos hverandre og tilegne seg kunnskap og ny forståelse.

Kursinvitasjonen kunne ha gått åpent ut, men etter møte og drøftinger med barneverntjenesten i Kristiansand og Søgne ble det enighet om at kursinvitasjonen skulle sendes ut til foreldre i kontakt med disse to barnevernkontorene. Kontorene mente de hadde foreldre nok til å fylle opp kurset og på bakgrunn av det kjennskap de hadde til foreldrene ville de vite hvem som kunne være mest motivert og interessert i å delta.

Kursets opplegg, omfang og temaer.

Kurset gikk over tre kvelder og en helgesamling.

Første kveldssamling begynte med velkomst og gjennomgang av intensjonen med kurset. Taushetsplikten ble nøye gjennomgått, diskutert og undertegnet av samtlige deltakere. Deretter presenterte kurslederne og deltakerne seg og sin historie for hverandre. Forventninger til kurset ble uttrykt. Hovedtemaet var

1. *"Å være foreldre uten daglig omsorg".*

Den av kurslederne med erfaring som forelder uten daglig omsorg begynte med å dele sine personlige erfaringer. På den måten innledet hun til samtale og åpnet barrierer.

Kursdeltakerne fikk utdelt hver sin kursmappe. I den lå kursprogram, deltakerliste, barnevernloven, aktuell litteratur hentet fra PRIDE-bøkene, fagartikler med mer. Kursmappa ble supplert underveis blant annet med stoff som deltakerne etterspurte.

De neste temaene ble tatt opp på *helgesamlingen* på hotell, fra lørdag formiddag til søndag ettermiddag. Hovedtemaene her var

2. *"Sinne, sorg og tap. Å håndtere dette"*.
3. *"Å møte barns behov for nærhet og tilknytning. Å oppdra barn"*.
4. *"Å arbeide i team. Betydningen av kontakt og samvær"*.
5. *"Å gi barn muligheter til å ha to familier. Mitt og mitt barns liv framover."*

Etter en kort innledning til temaene av kursleder som var barnevernarbeider, kom den andre kurslederen fram med sine erfaringer, følelser og opplevelser rundt temaene. Hensikten med dette var å åpne opp og bidra til at foreldrene lettere kunne komme fram med sine historier.

Temaene, som også er tema i PRIDE-kurs for fosterforeldre, er sentrale temaer for foreldrene. Deltakernes tap er store og gjelder på så mange av livets områder. Samtidig får foreldrene lite eller ingen hjelp i sorgprosessene. Alle tapene, sinne og sorgen i eget liv påvirker møtet med barnet og barnets sorg og tap.

Foreldrene ønsker at barna har det godt i fosterhjemmet når situasjonen først er som den er (Angel, 1999). De ønsker at barna får oppleve nærhet, blir knyttet til og inkludert i den nye familien. Samtidig ønsker de at barna også er knyttet til dem som foreldre. De ønsker nærhet og opplevelsen av fortsatt å være mamma og pappa for sine barn. De vil at barna skal kjenne at de som foreldre har en genuin kjærighet for dem, selv om de ikke bor sammen. Om dette er mulig, og hvordan en kan få det til var temaer som ble diskutert.

Hvordan ta del i oppdragelsen og samarbeide med fosterforeldrene slik at barnet opplever at foreldrene og fosterforeldre står sammen, var en utfordring som ble drøftet. Videre ble det samtalt om hvordan lykkes med å gjennomføre gode samvær med barna, samvær med innhold, gode opplevelser, være foreldre som ikke involverer barna i samarbeidsproblemer, foreldre uten konstant skyldfølelse, som får til noe godt selv med dårlig økonomi og så videre.

Betydningen av å samarbeide med fosterforeldrene og barnevernsarbeiderne til barnets beste var et stort tema på kurset. Mye handlet om opplevelsen av å bli utelatt, tråkket på, misforstått og utsatt for maktmisbruk. Å reise seg, klare å si ifra og samtidig få til å legge seg flat og komme videre, ble diskutert.

Å ha tanker og planer for framtiden, for seg selv, som foreldre og for sitt barn, var et hovedtema. Alle delte tanker, planer og noen også drømmer om framtiden med hverandre. Hvordan har vi det om 5 år og om 10 år? Hvordan har jeg det, hvordan har mitt barn det, hvor befinner barnet seg, hvilket forhold har jeg til barnet mitt når jeg ser framover?

På **andre kveldssamling** fortsatte samtalen om temaet mitt barns framtid, min egen framtid og hva jeg tenker om mitt og mitt barns framtid. Deltakerne var aktive og hadde klare tanker, og framtidsvyer. Videre ble det brukt tid til å planlegge siste samling. På helgsamlingen var deltakerne kommet fram til at de ønsket å invitere barnevernsjefen og avdelingsleder i Kristiansand og saksbehandlere fra Søgne og Vennesla kommuner for å stille dem aktuelle spørsmål. Deltakerne ønsket et konstruktivt møte. De var enige om at enkelthistorier ikke skulle fokuseres. De ønsket å tilkjenne holdning og vilje til samarbeid og respekt.

Tredje og siste kveldssamling besto av temaet

6. "Å bli kjent med andre og utvide syn og perspektiv."
7. "Å ha en god avslutning på kurset og se veien videre."

De inviterte gjestene fra barnevernet kom. Kursdeltakerne hadde formulert følgende spørsmål til barnevernsjefen på forhånd,

- Hvilke rettigheter har vi som foreldre uten daglig omsorg?
- Kan vi kreve å være med på ansvarsgrupper?
- Må man skrive under på langsiktig plassering for å kunne delta på møtene?
- Hvorfor kan ikke den ene forelderen være aktivt deltakende selv om den andre er fraværende?
- Hvordan tolker barnevernstjenesten loven når det gjelder tilknytning for barnet ved for eksempel en omsorgsovertakelse?
- Hvorfor bruker barnevernstjenesten det med barnets tilknytning mot biologiske foreldre?

- Hvorfor ser barneverntjenesten på biologiske foreldre som ent trussel/ motstander i stedet for en ressurs til barnets beste?
- Hva slags syn har dere på oss, og finnes det noen form for respekt overfor biologiske foreldre?
- Hva med samarbeid med biologiske foreldre når det gjelder foreldremøter på barnets skole/ barnehage?
- Finnes det føringer/ lovverk som gjelder fosterforeldres samarbeidsvilje?
- Har fosterforeldre rett til å nekte å samarbeide for å styrke relasjonen til biologiske foreldre og søsken?
- Hva skjer når barnet fyller 18 år?
- Hvordan møter dere foreldre som opplever en mindre bra fosterfamilie?
- Hvor bli barnets bidrag av?
- Hvem har det økonomiske ansvaret når barnet er på institusjon?

Tema som også kom opp på siste samling var ønsket om at kurset hadde vart lenger. Foreldrene avtalte å treffes på egen hånd for å diskutere videre hvordan de skulle stå fram som gruppe. Kurset ble avsluttet med utdeling av kursbevis.

Andre foreldrestyrkende tiltak

I de senere årene er det kommet en rekke programmer/ metoder som tar sikte på å styrke foreldrerollen og foreldres omsorgskompetanse. Noen av disse prosjektene er fulgt opp av undersøkelser som i varierende grad vurderer de forskjellige aktørenes erfaringer med metoden eller tiltaket. Undersøkelsene har både kvantitative og kvalitative elementer i seg. Som det har kommet fram i det foregående har denne studien to hovedtemaer. Det ene hovedtema har fokus på foreldre som har deltatt på kurs til foreldre med barn i fosterhjem og deres opplevelse av egen situasjon. Det andre hovedtemaet er foreldreskap i barnevernet. Senere skal vi se at hoveddelen av analysen er en temaanalyse. Her fokuseres hvordan foreldrene gir uttrykk for sin opplevelse av situasjonen, sitt foreldreskap og deltakelsen i kurset. Min studie har ingen intensjon med hensyn til å være en komparativ studie mellom ulike foreldrestyrkende tiltak. Altså hvilke av tiltakene – programmene som virker best eller om de har likheter og forskjeller. Likevel finner jeg det nødvendig å presentere fire andre programmer for å ramme inn studien.

Foreldreveiledningsprogrammet – styrking av foreldrene (BFD mfl)

Foreldreveiledning med sikte på å styrke foreldrerollen ble i 1995 igangsatt som et samarbeidsprosjekt mellom Barne- og familiedepartementet og daværende Sosial- og helsedepartementet. Utdannings- og forskningsdepartementet har senere deltatt i samarbeidsprosjektet. Med utgangspunkt i nyere kunnskap om barn og samspill ville en fra statens side intensivere innsatsen med å forebygge psykososiale problemer og redusere samspillsvansker mellom foreldre og barn. Bakgrunnen for å legge vekt på foreldreveiledning var foreldrenes og familiens betydning for barns utvikling og oppvekstvilkår, og ivareta og mobilisere foreldrenes egne ressurser.

Foreldreveiledningsprogrammet tar utgangspunkt i at foreldrene er eksperter på egne barn. Endringer i samfunnet har gjort at mange foreldre er alene om oppdragelsen og ikke har noen å rådføre seg med.

Foreldreveiledningsprogrammet har blant annet som mål å:

- Etablere møteplasser der foreldre kan utveksle erfaringer om barneoppdragelse.

- Gi støtte og veiledning til foreldre om hvordan de kan mestre vanskelige situasjoner i forbindelse med barneoppdragelsen.
- Bygge opp kompetanse og videreutvikle og etablere nye metoder og arbeidsmåter for fagpersoner som arbeider med foreldreveiledning.
- Styrke samarbeidet mellom fagmiljøer og instanser som arbeider med barn og unge i kommunene.

Evalueringen av programmets første fase (1995 – 1998) viser følgende (Tjelflaat & Midjo, 2000),

- Foreldregrupper er hyppigst benyttet som metode for å gjennomføre foreldreveiledningsprogrammet lokalt.
- Det var størst aktivitet ved helsestasjoner og barnehager. Skoler og pedagogisk-psykologisk tjeneste har i liten grad deltatt i programmets første fase.
- Programmet har gitt en klar kompetanseoverføring til fagfolk.
- Praktisk materiell som håndbøker, videoer og temahefter har vært viktige hjelpemidler for å få i gang samtalene.
- Det var en klar sammenheng mellom omfang av innsats lokalt og gevinsten som ansatte i kommunene opplevde. Stor innsats ga et større utbytte og også sekundære gevinster som for eksempel bedre samarbeid mellom ulike fagpersoner og instanser.

Parent Management Training Oregonmodellen (PMTO)

PMTO er en behandlings – eller opplæringsmetode der foreldrene gjennom undervisning og veiledning lærer seg ferdigheter som de bruker i samhandling med barn for å fremme god sosial atferd og redusere avvikende atferd. PMTO er spesielt rettet mot barn mellom 4 og 12 år som er i ferd med å utvikle atferdsvansker (Christiansen, 2005). I vid forstand kan PMTO beskrives som en behandlingsmodell, men fordi innslaget av trening i foreldreferdigheter er så stort kan den like gjerne omtales som en opplæringsmodell. Gjennom PMTO læres foreldrene opp til identifisere, definere og observere problematferd. Gjennom behandling får foreldrene muligheter til å se hvordan konkrete teknikker kan anvendes for å møte problematferd. Foreldre trenes til å bruke alternative og mer hensiktsmessige strategier i håndtering av sitt atferdsvanskelige barn i hverdagen. Ved bedre håndtering av problematferd reduseres risikoen for at alvorlige atferdsproblemer oppstår eller får utvikle seg videre.

Tiltak for å forbedre barnets fungering i skolen blir også tatt med i programmet. Foreldrene deltar i opplæringen individuelt eller i grupper. Omfattende og veldokumenterte familiestudier viser at PMTO fører til betydelig reduksjon av atferdsvansker både i hjemmet og på skolen (Zeiner et al., 1998). Det er også påvist positive langtidseffekter av behandlingen, både for atferdsvanskelige barn og deres søsken.

Marte Meo

Marte Meo, som betyr av egen kraft, er en kommunikasjonsbasert veiledningsmetode som benyttes i arbeid med familier og med veiledning av personale i skoler, barnehager, barnevern og institusjoner. Marte Meo-metoden er basert på studier av hva som naturlig skjer i kommunikasjonen mellom voksne og barn når det ikke foreligger problemer i relasjonen eller i situasjonen. Det er elementer fra denne utviklingsstøttende kommunikasjonen som formidles til omsorgspersoner og pedagoger når det er oppstått problemer, eller for å forebygge problemer. I veiledning etter denne metoden brukes videofilmer som arbeidsredskap. Ulike samspillsituasjoner mellom barn og voksne filmes. Filmene analyseres ved å se på øyeblikk av samspillet der den voksne kommuniserer hensiktsmessig og støttende med barnet, eller der det er tendens til støttende voksenatferd. I veiledningen blir det fokusert på hva som fungerer og hvorfor, heller enn hva som ikke fungerer. Marte Meo-metoden er en løsningsorientert veiledningsmetode basert på detaljert kunnskap om hva som virker utviklingsstøttende. Både effektstudier og brukerundersøkelser viser at foreldre blir hjulpet av Marte Meo metoden (Weiner, Kuppernitz, & Guttmann, 1994; Enoksen & Furuholmen, 2001; Skilbred, Smith, & Hognestad, 1994; Bjørndal, 1997; Aamot, 2000).

Samtalegruppe for foreldre med barn i fosterhjem

Det har rundt om vært gjennomført ulike samtalegrupper for foreldre med barn i fosterhjem, som regel i regi av barneverntjenestene, men uten at disse er systematisk oppsummert.

Barnevernet i Drammen har i noen år samarbeidet med Høgskolen i Oslo og Diakonhjemmets Høgskole i et brukervedvirkningsprosjekt i barnevernet. Brukergruppa er et møtested for samtaler mellom foreldre med barn i fosterhjem, fosterforeldre og ansatt i barnevernet. Til spesielle temaer er andre blitt invitert. I alt 17 foreldre har vært med i den tiden som har gått. I brukergruppa diskuteres en rekke temaer, herunder foreldrenes opplevelse av omsorgsovertakelsen, sakkyndiges rolle, pressens framstilling av saker i media, foreldres/ barnas og fosterforeldrenes rettigheter, opplæringsprogrammet PRIDE, samværsordninger mm. Foreldrene har sett det som viktig å få fortalt om sine erfaringer og følelser i kontakten med barnevernet, og de beskriver motivasjonen til å delta som ”å komme videre i livet” og ”å bli møtt med respekt”. De håper å skape et bedre tilbud til de som kommer etter. Det viktigste resultatet av Brukergruppa er at deltakerne har fått et mer positivt syn på de andre partene i fosterhjemsarbeidet, og at dette kan komme barna til gode (Slettebø, 2004).

Oppsummering

De programmene - tiltakene som er nevnt her har i det vesentligste fokusert foreldreveiledning til foreldre generelt og til foreldre med spesifikke omsorgsutfordringer mens barnet bor hjemme hos sine foreldre. Det er få, ingen metoder eller programmer som er direkte fokusert til foreldre som har sine barn i fosterhjem. Dette gjør denne studien spesiell sammenholdt med de ovenfor presenterte programmene og studiene.

Analyseramme – teoretisk utgangspunkt

Barnevernets rolle i samfunnet og opplæring er store temaer som inneholder en rekke elementer. Hensikten med studien er å få tak i hvordan foreldrene gir uttrykk for opplevelser av sin egen situasjon og sitt foreldreskap. I dette ligger implisitt flere temaer. Innledningsvis i studien tok jeg for meg *barnet som sosial aktør* noe som impliserer å betrakte mennesket som aktør i gjensidig avhengighet til sine omgivelser. Videre tok jeg opp *foreldreskap som individuelle meningsskapende handlinger*. Mitt grunnleggende utgangspunkt er altså å betrakte mennesket som et aktivt handlende subjekt hvor det hele tiden vurderer strategisk i forhold til omgivelsene. Min for forståelse blir utfordret gjennom den empirien jeg samler inn gjennom intervjuene, noe som gir ny forståelse. Det vil si at min oppfatning av virkeligheten er styrende for min metode for å finne ut av virkeligheten (Ryen, 2002). Foreldrenes uttrykk for opplevelser av egen situasjon og foreldreskap er søkt dekket gjennom intervjuer med foreldrene. Foreldrenes opplevelser slik de kommer til uttrykk gjennom intervjuene drøftes i studiens analysedel. Også i analysen er mine grunnleggende antagelser om mennesket sentralt. Mine valg av teori er et resultat av refleksjoner rundt empirien og i analysen av de 9 intervjuene har jeg konsentrert meg om følgende perspektiver:

- Informantopptreden som selvpresentasjon. Denne forståelsen bygger på de perspektiv som Goffman (1992) tar opp i analyser av samhandling mellom mennesker hvor det å kontrollere de inntrykk vi gir til andre er sentralt. Det er det sosiale møtet hvor mennesker møtes ansikt til ansikt som er Goffmans sentrale analyseenhet. En viktig oppgave når mennesker møtes ansikt til ansikt er hvordan vi uttrykker og fastholder en definisjon av situasjonen.
- Foreldreskap i en livsverden og systemverden. Grunnlaget for denne forståelsen bygger på perspektivene til Habermas hvor det offentlige, altså systemverden, koloniserer menneskenes følelser og tanker, altså den delen av livet som ikke er underlagt menneskets vilje.
- Myndiggjørende praksis. Myndiggjørende praksis og empowerment slik Slettebø (2000) redegjør for koples til det å styrke foreldrene i deres foreldreskap. Dette fordi å styrke foreldre er et grunnleggende element i kurset.

Informantopptreden som selvpresentasjoner

I boka *Vårt rollespill til daglig* viser Goffman (1992) at folk spiller bestemte roller med et strategisk siktemål når de kan tjene på det. Særlig gjelder dette i begynnelsen av sosiale relasjoner og i innledende bekjenskaper, nettopp for å formidle et inntrykk av seg selv. Ifølge Goffman spiller folk en rolle, det vil si at folk har en distanse til rollen. Vi kan si at aktøren aksepterer rollen ut fra en hensiktsmessighetsvurdering, fordi det kan være nyttig å være i den, men uten å gå fullt og helt inn i rollen mentalt sett. Perspektivet til Goffman er imidlertid mest relevant for mer overfladiske relasjoner vi inngår i. I betydningsfulle og langvarige relasjoner er det vanskelig å ikke bli avslørt eller gjennomskuet når en inntar en rolle. I dette ligger det at vi presenterer oss for andre ved å forvalte og formidle det inntrykket vi vil gi. Goffman bruker teatermetaforene *front stage* og *back stage* når han omtaler dette. På scenen manipuleres publikum gjennom skuespillernes dramatiske dyktighet mens *bak* scenen utføres arbeid som er skjult for publikum (Goffman, 1992). Sett i forhold til foreldrene i denne undersøkelsen vil de overfor sitt publikum, for eksempel barnevernet, søke å bekrefte et bilde av seg selv som personer som mestrer foreldreskapet og som er samarbeidsvillige. Dette er vanskelig for foreldrene da barnevernet allerede har definert situasjonen innledningsvis gjennom å si at foreldrene har problemer med å ivareta omsorgen for barna sine. Foreldrene vil søke å framstå for barnevernspublikummet som overbevisende og troverdige. Foreldrene er således strategiske ved å gi den informasjonen som er nødvendig for å styrke dette bilde av seg selv. Helt uunngåelig, med våre handlinger og gestikulering fremsetter vi forslag til hvordan situasjonen skal defineres, og implisitt i dette hvordan andre skal oppfatte og behandle oss. Det er dette Goffman betegner ”inntrykksstyring”, det vil si hvordan vi forsøker å påvirke de andre til å oppfatte situasjonen slik vi vil. Inntrykksstyring handler om at aktørene ved språk, verbalt og nonverbalt, påkledning og så videre forsøker å kontrollere det inntrykk publikummet får. Men det innbefatter også det samarbeidet som forventes av publikummet ved at publikummet kan overse eller se bort fra ulike feiltrinn og selvmotsigelser den opptrædende foretar.

I denne undersøkelsen intervjuet jeg 3 fedre og 6 mødre. I møtene mellom meg og de intervjuende viser vi oss fram på en aller annen måte. I min selvpresentasjon som forsker presenterte jeg meg blant annet ved å vise min interesse for deres synspunkter, forståelser, tolkinger, begrunnelser og forklaringer, altså deres utkikkspunkt og ståsted, deres kategoriseringer av seg selv og andre. Vi presenterer oss selv overfor

omgivelsene i alle situasjoner vi er i (Goffman, 1992). For å kunne samhandle er vi helt avhengig av å kunne identifisere hverandre og tilskrive hverandre sosiale identiteter. Selvpresentasjoner er nødvendige elementer i all samhandling. Overfor kurslederne presenterte foreldrene seg som noen som innehar erfaringer og opplevelser kurslederne etterspør. Også i intervjusituasjonene presenterte foreldrene seg. De viste seg fram som informanter som svarte på mine spørsmål. Uansett hvordan informantopptredener tolkes, som tilpassingsmåter, strategier eller hva det måtte være, så er dette en form for selvpresentasjon.

Når vi presenterer oss selv når vi tolker andres selvpresentasjoner benytter vi oss av en rekke sosiale kjennetegn som utgjør symboler for identitet. I samhandling med andre deltakere tolkes de sosiale kjennetegnene vi viser fram som symboler på vår karakter og holdninger, enten vi liker det eller ikke (Goffman, 1982). Symbol viser først og fremst til språket (symboler satt i system), men kan også være gester, handlinger eller gjenstander. Poenget er at tolkningen av symbolet eller symbolene er felles for en gruppe mennesker. Symbol er et sosialt objekt med mening ut over seg selv (Charon & Cahill, 2004). Kommunikasjon mellom flere aktører forutsetter at vi har en sender og en mottaker av et budskap. I tillegg fordrer det at vi har et system for å kode budskapet, et språk. Dette forutsetter at vi har samme forståelse, eller tilnærmet lik forståelse av symbolene, at vi har tilskrevet symbolene lik eller tilnærmelsesvis lik mening. Språket er det fremste redskapet for overføring av betydninger og vurderinger.

For å forstå en sosial situasjon kreves det samhandlingskompetanse og felles kunnskap (Goffman, 1982). Denne kunnskapen er som oftest av den vanskeligste tilgjengelige slaget siden den er en del av vår praktiske bevissthet (Giddens, 1996). Denne kunnskapen er av det underforståtte slaget, den er implisitt i våre liv og er noe vi tar for gitt. Vi anvender denne kunnskapen uten å legge merke til den. Derfor er det vanskelig fullt ut eksplisitt å forklare hva denne hverdagskunnskapen består i.

Den Goffmanske ramme

Mens klassisk system- og rollesosiologi fokuserer sosiale systemer hvor samhandlingen struktureres av roller knyttet til posisjoner skal jeg forsøke å beskrive strukturer, mening og mønstre i konkrete samhandlingssekvenser.

Enhver samhandling bygger på en felles hverdagskunnskap. Denne hverdagskunnskapen betegner Goffman som "rammen". "Rammen" er en nødvendig felles forståelse av samhandlingssituasjonen. I "Frame Analysis" beskriver Goffman (1986) "ramme" som noe av det samme som "definisjon av situasjonen". I følge Goffman er det slik at uten en oppfatning av hva slags ramme som er gyldig i den sosiale situasjonen, er det heller ikke mulig å samhandle i den. Samvær og samhandling uten en ramme er umulig å tenke seg og vi er avhengige av en ramme for å finne ut av hvordan vi selv skal framstå og forstå hva andre framstår som. Rammen forteller de som samhandler hva det er som foregår og den gir regler for hvordan en skal oppføre seg. I dette ligger også at rammen gir den enkelte identiteter og den forteller deltakerne hvem de skal være for hverandre her og nå. På en måte fungerer rammen som et kompass som forteller hva deltakerne i samværet skal rette sin oppmerksomhet mot. Rammen for samhandling i en situasjon kan forstås som det samme som definisjon av situasjonen (Goffman, 1986). For å få tak i hva slags ramme som er gyldig i den aktuelle situasjonen må vi spørre hva som foregår og hvem deltakerne er for hverandre. Å lete etter rammer innebærer å utforske det underforståtte. Rammer løfter noe fram og holder noe annet skjult. For å stå fram som kompetente samhandlere må vi vise at vi oppfatter hva som skal trekkes inn i samværet og hva som skal holdes utenfor. Rammen forplikter følgelig deltakerne til en bestemt væremåte, i alle fall så lenge rammen varer. Rammen kan forandre seg under en samtale. Riktig væremåte kan variere mye fra ramme til ramme. Også hvor mye rammen skal forplikte de impliserte deltakerne kan variere. Enkelte rammer legger klare føringer for hvordan deltakerne skal oppføre seg, noe *regler* er eksempler på. Andre rammer kan være ganske så løsslupne, for eksempel vennsamvær. I vennerammen kan for eksempel det å være regelstyrt være brudd på rammen. Mens vi kommuniserer i en ramme kommuniserer vi også om rammebetingelsene. Med det menes, om vi fortsatt skal være i rammen eller om vi beveger oss over i en annen ramme. Vi metakommuniserer ved å kommunisere om vår kommunikasjon. Ved å iaktta andre kan vi forstå rammen som gjelder, og ved å forstå rammen kan vi vite hvordan vi skal oppføre oss.

Definisjon av situasjonen og forestillingsverden

Formuleringen, "If men define situations as real, they are real in their consequences" blir betegnet som Thomas-teoremet etter de som skapte den. (Thomas og Thomas 1928 ref. i Charon & Cahill, 2004). Innbefattet i dette ligger at hver og en av oss

oppfatter hvert øyeblikk på vår egen særegen måte. Vi mennesker definerer situasjonen hele tiden. Uten først å ha definert situasjon kan vi ikke handle. Det vil si at hvordan vi definerer situasjonen er bestemmende for hvordan vi handler, og det er vår definering av situasjonen som vi forholder oss til og responderer på.

De sosiale kunnskaper som mennesker lærer seg ved rolletaking gir muligheter for å forutse situasjoner og hendelser, noe som igjen gir forventninger om hvordan framtidige situasjoner kommer til å framstå. Når mennesket interagerer så definerer, tolker og vurderes situasjoner ut fra de perspektiv som mennesket har lært av de grupper det har interagert med. Levin og Trost (1996) bruker forestillingsverden som beskrivelse av dette. ”Det er rimelig å si at vår forestillingsverden styrer og organiserer våre svar eller responser på stimuli som vi oppfatter eller tar til oss” (Levin & Trost, 1996).

Atferd og handlingers konsekvenser bestemmes ut fra den mening som tilskrives den aktuelle situasjon. Det at vi kontinuerlig definerer situasjonen innebærer at mennesket er i en kontinuerlig interaksjon med seg selv, har en indre samtale samtidig med den interaksjon det har med andre. I dette ligger at i en og samme situasjon foreligger to definisjoner, den enes og den andres. Definisjonene er likeartede og kan aldri være identiske.

Det å definere situasjonen handler om hvordan et problem blir definert og hvem som har definatorisk makt til dette. Hvordan vi mennesker definerer situasjonen er avgjørende for de påfølgende handlinger. Om et menneske er i en situasjon som det definerer som alminnelig, så antar det at egen definisjon av situasjonen stemmer med de andre deltagernes. Det er jo da ingen poeng å bekrefte sin egen oppfatning. I en fremmed og ukjent situasjon oppfatter mennesket at situasjonen faller utenfor egne innlærte kunnskaper og kan ikke ta situasjonen og oppfatningen for gitt. Da stilles det spørsmål ved definering av situasjonen for å finne en mer riktig definisjon. Som nevnt så avhenger symbolenes betydning på aktørenes sosiale interaksjon, det vil si på deres erfaringer. Og menneskets forestillingsverden nedstammer fra alle de grupper og individer mennesket har hatt kontakt med og tatt deres roller.

En strategisk selvpresentasjon

I møter med andre prøver vi å tilpasse vår selvpresentasjon til vårt publikum. Vi presenterer oss selv slik at vi ikke skuffer – det vil si vi, presenterer oss for andre slik vi tror de andre ønsker at vi skal presenterer oss. Kan vi snakke om en strategisk selvpresentasjon hvis vi presenterer oss som noe annet enn det vi egentlig er, nettopp for å møte omgivelsenes forventninger?

Rammene hjelper aktørene med å finne ut av hvilke regler som gjelder nettopp her og nå (Goffman, 1986). I dette ligger at rammene innehar moralske aspekter. Når vi presenterer oss forventer vi at vi blir tatt for den vi er ut fra de sosiale kjennetegn vi implisitt og eksplisitt eksponerer. På samme tid er vi som samhandlingspartnere forpliktet til å være den vi utgir oss for.

På denne måten har rammeanalyse både kognitive og normative innslag. I dette ligger at en tilnærming i form av rammeanalyse tilhører en teoretisk retning der mennesker både tenker og er normstyrt.

Foreldreskap i livsverden og systemverden

Barnevernet er en myndighetsutøvende instans hvor velferdsstatens profesjonsutøvere utøver kontroll og fordeler goder.. Dette har konsekvenser for borgernes ve og vel. Barnevernet med sine administrative organer og profesjoner er delegert myndighet til å bestemme i mange offentlige anliggender. I et moderne samfunn har ikke politikere anledning verken tidsmessig eller kompetansemessig til å ta seg av alle oppgaver som det offentlige er pålagt, og lovverket kan heller ikke uttømmende regulere profesjonenes myndighetsutøvelse. Dette har som konsekvens i barnevernet at de profesjonelle tar beslutninger for barn og foreldresom ikke er underlagt demokratisk kontroll og betegnes følgelig som demokratiets sorte hull (Eriksen, 2001). I boka *Demokratiet sorte hull* beskriver Erik Oddvar Eriksen det han betegner som velferdspaternalisme (Eriksen, 2001). I velferdspaternalismen ligger det en forventning om at det offentlige overtar borgernes problemer og at ekspertene ikke bare bestemmer uten å berøre de aktuelle parter, men også at noen levesett favoriseres framfor andre. Jürgen Habermas behandler også forholdet mellom system og individ (Nørager, 1985). Habermas utviklet en teori om det todelte samfunnet hvor systemets logikk – den økonomiske rasjonalitet, får større og større innpass i menneskers livsverden.

Livsverden er det enkelte individs subjektive verden som med sine normer og verdier setter mennesket i stand til å handle og ferdes i fellesskap med andre mennesker. I den private sfære, altså utenfor økonomiske og politiske sfærer, kommuniserer vi ut fra en gjensidig forståelse. Denne gjensidige forståelsen er det grunnleggende motiv i livsverden. Menneskenes livsverden setter oss i stand til å koordinere handlinger innbyrdes da en er inneforstått med hverandres intensjoner. Disse handlingene kaller Habermas for kommunikative handlinger og kan kun gjennomføres der trusler, makt og tvang er fraværende. Livsverden er en indre verden som ikke er underlagt det enkelte menneskes vilje. Dette er en verden av hverdagsbevissthet som styres av våre normer. Disse normene anser vi som selvfølgelige. Vi styrer etter disse normene uten å stille spørsmål om deres "riktighet". Vi tar for gitt at den andre opptrer sannferdig.. Dette er den grunnleggende etikk i den kommunikative handling. Det helt essensielle er at den kommunikative handling skaper allmenne menneskelige ressurser som identitet, solidaritet og mening, noe som er nødvendig for å kunne fungere sosialt. *Systemverden* består i følge Habermas av markedet og staten (Nørager, 1985). Staten regulerer det politiske liv via makt mens markedet regulerer det økonomiske liv gjennom penger. Når mennesker møtes i markeder eller i statlige institusjoner er det ikke de kommunikative handlingene som styrer de menneskelige forholdene. På disse arenaene er ikke målet å oppnå gjensidige forståelser, men her bringes de menneskelige handlingene i overensstemmelse med hverandre via løfter om lønn (arbeidslivet) eller sanksjoner og trusler om straff (statlige/ offentlige institusjoner). De nevnte trusler eller løfter framsettes i form av symboler, for eksempel penger eller sanksjoner. Habermas benevner disse handlingene som *strategiske handlinger*. I et kjøp – salg forhold behøver ikke aktørene inngå i et personlig forhold, deres motiver for hverandre er likegyldige. På denne måten kan markedet fungere uten at aktørene har felles mål og intensjoner. På tilsvarende vis er politisk makt symbol, noe som fritar maktutøveren fra å inngå i et personlig forhold til dem han eller hun er satt til å administrere. På den politiske arenaen er ikke symbolene like håndgripelige og standardiserte som penger. Her er det snakk om vedtak, skranker, timeavtaler, fagspråk, lov og regelverk. Dette er symboler som viser at relasjonene er asymmetriske.

Habermas hevder at menneskelig atferd i større og større grad reguleres av penger og makt og i mindre grad av normene i vår livsverden. Vår livsverden forvitrer når det sosiale og kulturelle liv underlegges økonomiske beregninger. Livsverdier som behov, tjenester og plikter omdefineres til økonomiske størrelser og på samme vis

omdefineres ansvar og forpliktelser til juridiske størrelser. Relasjoner mellom mennesker domineres ikke av menneskers livsverden, men av roller som kjøper – selger og klient – ekspert. Via styringsmidlene penger og makt kan en nok utøve kontroll over livsverden, men nye normer og verdier lar seg ikke skape gjennom tvangsforanstaltninger. Nye normer og verdier skapes i relasjoner basert på innbyrdes forståelse og felles normer, det vil si gjennom kommunikative handlinger. Dette kan føre til at mennesker integreres i systemet, men ikke i de sosiale fellesskapene på bakgrunn av de kulturelle normer. Det oppstår følgelig et brudd i den samfunnsmessige integrasjonsprosessen med identitetstap og meningstap som konsekvens. På et vis koloniserer systemet livsverdenen (Habermas i Nørager, 1985).

Myndiggjørende praksis

Myndiggjørende praksis har bredt om seg i løpet av de siste 10 årene. En myndiggjørende praksis, mange bruker den engelske betegnelsen empowerment, har sine røtter i radikalt samfunnsarbeid og pedagogikk i henholdsvis USA og Latin Amerika (Slettebø, 2000). Empowerment, eller myndiggjørende praksis, har som mål ifølge Slettebø å hjelpe klienten til å:

- forstå seg selv som en som kan skape endring,
- forstå at maktstrukturer og forhold kan påvirkes,
- forstå at sosialarbeideren kan være en partner og samarbeidspart i løsningen av de sosiale problemene.

I sin doktorgradsavhandling skildrer Follesø (2004) en nordlig og en sørlig retning innen empowerment. Den sørlige retningen er sterkt fokusert på kollektive endringer i samfunnsforhold for å frigjøre undertrykte samfunnsgrupper med det formål å utjevne forskjeller i samfunnet. I den nordlige retningen står individuell frigjøring fra undertrykking sterkere. Her er brukerne mer aktive i forhold til organisasjonene med hensyn til å både å definere egne problemer og foreslå virkemidler og tiltak.

Kompetansehevende kurs til foreldre med barn i fosterhjem er brukt overfor eneforeldre og par. I dette ligger at det er en *individuell* arbeidsform som ikke har en endring av grunnleggende samfunnsforhold som en del av sin metodikk. På den andre siden vil et slik kurs kunne føre til en følelse av samhørighet og troen på at sammen er vi sterke, noe som kan gi en kollektiv bevissthet og anspore et kollektivt krav om endringer i barnevernets praksis. I dette kan vi ane sporer fra den mer sørlige retningen

i oppfattelsen av empowerment-tilnærningen. Her i Norden har Faureholm (1999) en definisjon som omhandler både en styrking av den enkeltes liv samt å favne samfunnsendrende elementer. Et sentralt aspekt ved empowerment-tilnærminger er at mennesker skal oppleve økt mestring. Det er følgelig et allmennmenneskelig behov å delta i utforming og mestring av eget liv som ligger bak denne empowerment-tilnærningen. Et flertall av de intervjuede foreldrene peker på at kurset har gitt nye perspektiver på eget liv. Kursopplegget som er beskrevet i denne rapporten kan sees på som et tiltak der barnevernet legger tilrette for mestring, og at foreldrene gjennom deltakelse ble gitt en mulighet for å ta større ansvar for eget liv. På den måten kan en si at dette kurset i første rekke har i seg elementer fra begge empowerment-tilnærmingene og at Faureholms definisjon kan brukes for å beskrive dette kursopplegget.

Opplevelser som utgangspunkt for forskning, framgangsmåtemetodiske overveielser

Innledning

Som nevnt innledningsvis i denne studien så var jeg interessert i å få tak i hvordan informantene gir uttrykk for opplevelser av sin egen situasjon og sitt foreldreskap. Den metodiske tilnærmingen styres av hvilke forskningsspørsmål eller problemstillinger som skal besvares og hva som er hovedformålet med studien (Fog, 2004). Bak valg av metodologi finnes bestemte oppfatninger om hvordan virkeligheten betraktes og hvordan vi får kunnskap om den.

Valg av metode

Med bakgrunn i studiens problemstilling var det naturlig å velge en kvalitativ tilnærming med kvalitative intervju da disse er egnet til å få fram dybde og variasjon i foreldrenes opplevelser. Intensjonen med studien er blant annet å se foreldrenes erfaringer og opplevelser gjennom deres egne “briller”. Jeg ønsket således ikke å benytte meg av en tilnærming der jeg på forhånd hadde definert og bestemt problemet, for eksempel med forhåndsformulerte spørsmål og faste svaralternativer. Jeg ønsket en metode der de spesifikke spørsmålsstillinger kunne formes underveis i møte mellom informantene og meg som forsker. Kvalitative intervjuer gir anledning til å bli med inn og se verden med informantenes “briller”. McCracken (1988) framhever også at kvalitativt intervju gir anledning til å få del i informantenes mentale prosesser, å se og erfare verden slik de gjør det, og å få fram forståelse av opplevelser og mulige mønstre i informantenes opplevelser.

Det var viktig å få frem variasjoner mellom informantene med hensyn til hvordan de gir uttrykk for opplevelser av sin egen situasjon og sitt foreldreskap. Variasjoner i opplevelser og erfaringer fanger en best opp via kvalitative intervju.

Informantene – kursdeltakerne - foreldrene

I alt deltok 12 personer på kurs til foreldre med barn i fosterhjem, hvorav 9 deltok i denne studien. Nedenforstående oversikt gir informasjon om informantene er mødre eller fedre og hvilket år de er født. Videre viser oversikten kjønnen til barna og når de er født. Oversikten viser også hvilket år de ble plassert og hvilket grunnlag plasseringen er foretatt på i henhold til lov om barneverntjenester. Kjønn og fødselsår på hjemmeboende barn fremgår også av tabellen.

Informant	Barn plassert	Når ble barna plassert?	Lov grunnlag	hjemmeboende barn
Mor f. 1968	<ul style="list-style-type: none"> • Jente f. 1988 • Jente f. 1990 • Jente f. 1995 	<ul style="list-style-type: none"> • 2000 • 2000 • 2000 	<ul style="list-style-type: none"> § 4-12 § 4-12 § 4-12 	
Mor f. 1963	<ul style="list-style-type: none"> • Gutt f. 1999 	<ul style="list-style-type: none"> • 2000 	§ 4-12	
Mor f. 1967	<ul style="list-style-type: none"> • Jente f. 1991 	<ul style="list-style-type: none"> • 2004 	§ 4-12	Gutt 1995 Gutt 1999
Far f. 1971	<ul style="list-style-type: none"> • Gutt f. 2004 	<ul style="list-style-type: none"> • 2004 	§ 4-12	
Mor f. 1959	<ul style="list-style-type: none"> • Jente f. 1995 • Jente f. 1994 	<ul style="list-style-type: none"> • 2003 • 2003 	<ul style="list-style-type: none"> § 4-12 § 4-12 	Jente 1988
Mor f. 1969	<ul style="list-style-type: none"> • Jente f. 1988 • Jente f. 1994 	<ul style="list-style-type: none"> • 2000 • 2000 	<ul style="list-style-type: none"> § 4-12 § 4-12 	
Far f. 1973	<ul style="list-style-type: none"> • Gutt f. 1995 • Jente f. 1997 	<ul style="list-style-type: none"> • 2001 • 2001 	<ul style="list-style-type: none"> § 4-12 § 4-12 	
Mor f. 1973	<ul style="list-style-type: none"> • Jente f. 2002² 	<ul style="list-style-type: none"> • 2001 	§ 4-12	Gutt 2005
Far f. 1961	<ul style="list-style-type: none"> • Jente f. 1991 • Gutt f. 1989 	<ul style="list-style-type: none"> • 2000 • 2000 	<ul style="list-style-type: none"> § 4-12 § 4-12 	

I tillegg til disse informantene deltok et par på hele kurset og en mor som var på første samling. Disse tok ikke kontakt med hensyn til å bli intervjuet.

Det empiriske materialet består altså av intervjuer med 6 mødre og 3 fedre hvor en mor og en far var par. Til sammen hadde disse foreldrene 15 barn, 5 gutter og 10 jenter plassert i barnevernets regi. I tillegg hadde de til sammen 4 hjemmeboende barn.

² Barn felles. De to øvrige barn er mors fra tidligere

Framgangsmåte

Førstegangskontakt med informantene ble opprettet gjennom Bufetat ved Regionalt Fosterhjemsarbeid avd. Kristiansand. Ansatte i denne tjenesten sendte ut informasjonsskriv om undersøkelsen og samtykkeerklæring med hensyn til om foreldrene ville være med på undersøkelsen. Jeg fikk ikke kjennskap til identiteten til de forespurte før de underskrev samtykkeerklæring som ble oversendt meg.

Intervjuene ble av praktiske grunner gjennomført både på mitt kontor ved Høgskolen i Agder og hjemme hos informantene. Intervjuene ble tatt opp på lydbånd og i ettertid transkribert.

Innen kvalitativ forskning kan det være en diskusjon om hvor mange informanter en skal intervjuer. Når jeg ikke snakket med alle kursdeltakerne så henger det sammen med at tre av deltakerne ikke tok kontakt i ettertid og meddelte sin interesse for å delta i undersøkelsen. Dette er en studie som et ute etter variasjoner i opplevelser og meninger og når en velger informanter må en etterstrebe at utvalget består av informanter som har potensialer til å belyse problemstillingen på best mulig måte (Patton, 2002). Det er også viktig å legge vekt på at deltakelse i studien skal være frivillig, og at informantene ikke skal føle seg presset til å delta.

I studien begynte det etter hvert å avtegne seg et bilde av informantenes opplevelser som gikk igjen i intervjuene, om enn på forskjellig vis. I denne studien har jeg som nevnt intervjuet 9 personer og jeg vurderte dette som tilstrekkelig i det jeg etter hvert nådde et metningspunkt med hensyn til nye aspekter (Kvale, 1996). Når en ikke oppnår å belyse de ulike aspektene ytterligere kan en anse antall intervjuede som tilstrekkelig (Repstad, 1998).

Samtaleguide

For å belyse problemstillingen ble det altså gjennomført kvalitative intervjuer med foreldrene. Ut fra problemstillingen og ønsket om en kvalitativ tilnærming har det vært ansett mest formålstjenelig å benytte et halvstrukturert intervju. Dette er intervju som tar utgangspunkt i en intervjuguide (se vedlegg) som inneholder visse emneområder som jeg ønsket å dekke. Samtlige informanter har uttalt seg om disse temaene, noen grundig, andre mer overfladisk. Spørsmålene i samtaleguiden brukes ikke

nødvendigvis akkurat slik de står, eller de brukes ikke i det hele tatt, men de kan være gode retningslinjer underveis. Det var informantenes opplevelser jeg var ute etter, derfor måtte de få snakke om det de var opptatt av. Det førte til at informantene gjerne hoppet fra det ene temaet til det andre.

Temaer for samtalen var blant annet informasjon, ”Om informanten”, ”Foreldrenes motivasjon til å delta”, ” Tenker om seg selv etter kurset”, ”Foreldrenes beskrivelse av forholdet til, sitt barn, til fosterforeldrene, til barneverntjenesten og til andre viktige personer etter at de gikk på kurset”, ”Møte med barna, fosterforeldrene, barnevernet og evt. andre etter kurset” og ”Kursdeltakernes syn på kurset”. Spørsmålene/ temaene ble forsøkt formulert slik at informantene i størst mulig grad skulle få anledning til å reflektere omkring svarene.

Prosjektets bidrag til ny kunnskap

Det er innledningsvis nødvendig å nevne at jeg som forsker ser verden som sammensatt av mange mennesker med forskjellige oppfatninger om hvordan ting henger sammen og virker. Det er også på sin plass å anføre at jeg som forsker ikke går ut i feltet og samler inn objektive data, altså ”sannheten som kun ligger der ute og venter på oss”. Dataene er noe vi produserer sammen med informantene (Ryen, 2002). Det viktigste i kvalitativ forskning er den forståelse en kommer fram til på bakgrunn av de fenomener som studeres. Det er fortolkningen som gir grunnlag for overførbarhet, og ikke mønstre i datamaterialet. Et sentralt spørsmål blir da om fortolkningen også kan overføres til andre sammenhenger og om den kan bidra til en mer generell teoretisk forståelse (Thagaard, 2003). Overførbarhet medfører en rekontekstualisering på den måten at den teoretiske forståelsen som er knyttet til et spesifikt prosjekt settes inn i en videre sammenheng. Slik kan en enkelt undersøkelse bidra til en mer generell teoretiske kunnskap og forståelse. Overførbarhet kan også knyttes til gjenkjennelse (Thagaard, 2003) i det personer med erfaring fra de fenomenene som studeres, eller informantene, kan kjenne seg igjen i fenomenene.

Intervju som en selvpresentasjon

Det er viktig å være klar over at et intervju har et instrumentelt preg over seg. Dette handler om at intervjuet er en samtale hvor forskeren får informasjon om utvalgte

temaer. På samme tid er også intervjusituasjonen en mellommenneskelig prosess som preger de dataene forskeren får, ut fra hvordan informanten og forskeren oppfatter hverandre. Ved å analysere samhandlingssituasjonene mellom foreldrene og meg som forsker, vil en finne at foreldrene definerer situasjonen til å være et intervju. Altså, forskeren kommer til dem for å søke informasjon om hvordan de opplever sin egen situasjon. Intervjuene i den undersøkelsen jeg gjennomførte kan sees på som selvpresentasjoner i Goffmansk forstand (Goffman, 1986). Innledningsvis kan en betrakte forberedelsene til et intervju som en backstage-aktivitet og selve intervjuet som inntrykkstyring. Det er opplagt grenser for hvor langt man kan gå i det Goffman kaller idealisering, det vil si å pynte på sin person i intervjuet. Dette henger sammen med det Goffman benevner som ”rammer”. ”Rammer” er et hermeneutisk hjelpemiddel til å forstå en situasjon og dermed opptre adekvat i situasjonen. I dette ligger at både forskeren og foreldrene har felles ”ramme”, eller for å si det på en annen måte, de har felles situasjonsdefinisjon (Goffman, 1986). Innenfor den gitte situasjonen kan for eksempel intervjueren bekrefte rammen ved å nikke, mmm-e og gi andre bidrag som klart viser involvering. Eller intervjueren kan svekke rammen ved å se bort, være mindre involvert eller introdusere en ny ramme i form av et nytt tema. Alt dette gir dynamikk og retning i samtalen. Det som skjer er pågående prosesser som foregår under hele intervjuet. Aktørene i de ulike samhandlingssekvensene har hver sin interaksjonskjede gjennom fortolkning av den andres responser. Rammen gir retning for hva som skal sies og gjøres og hva som er passende selvpresentasjoner for akkurat dette samværet. Men det er ikke slik at rammen i ett og alt styrer deltakerne. Rammeanalyse gir åpning for deltakernes aktive arbeid med å finne ut hva slags samværsramme som gjelder her og nå.. Ved å ta i bruk Goffman`s dramaturgi, rolle og regi kan intervjusituasjonen sees på som en sosial forestilling (Goffman, 1986). Både informant og forsker må bruke sine følelsesmessige reaksjoner for at resultatet skal blir vellykket.

Å håndtere det som utspiller seg mellom informant og intervjuer er i liten grad eksplisitt behandlet i metodelitteraturen. Hvordan kan en helt konkret få fram samspillet mellom aktørene og hva har dette samspillet å si for konklusjoner og retninger i de ulike studiene. Flere forfattere behandler det som kan gå inn under betegnelsen forskereffekt (Repstad, 1998; Ryen, 2002). Min måte å håndtere dette på er å være så eksplisitt som jeg klarer med hensyn til de situasjonene jeg sto i og hva de gjorde med meg. I samtalene med foreldrene møtte jeg en åpenhet om eget strev i livet, om savn og krenkelser, om det å reise seg og kjempe for sine barn og sitt eget

liv. Dette har berørt meg på en slik måte at jeg har funnet det nødvendig å bruke deler av studien til å formidle dette videre. Dette viser også at informant og intervjuer står i et gjensidig påvirkningsforhold til hverandre i kvalitative studier.

Presentasjon av data og analyse

Studien har som intensjon å få tak i hvordan foreldrene gir uttrykk for opplevelser av sin egen situasjon og sitt foreldreskap. Dette er kompliserte spørsmål å stille på en hensiktsmessig måte. I de fleste fortellinger er det ambivalens og spenning.

Foreldrenes meningskonstruksjoner er løpende prosesser.

For å få en oversikt over datamaterialet har jeg forsøkt å systematisere det hele, for å se om det tegner seg noen tendenser i en eller annen retning.

”Analyse av data er en prosess der man prøver å ordne data slik at de får en struktur og dermed blir lettere tilgjengelig for tolkning. Tolkning av data er en begrunnet vurdering av data i forhold til de problemstillinger som taes opp i oppgaven” (Repstad 1998, s. 93).

I studien benytter jeg meg av en temabasert analyse hvor en sammenlikner informantene og søker å identifisere de temaene som er felles for dem. Dette er den ene hovedretningen innen kvalitativ dataanalyse. Den andre hovedretningen er en personsentrert analyse hvor en og en enhet fokuseres. Styrken ved mitt valg, den temabaserte analysen, er at en kan identifisere og analysere temaer som går på tvers av den enkelte informant, mens svakheten er at intervjuene deles opp og en bruker informantsitater løsrevet fra den sammenhengen de oppsto i. Når jeg kategoriserer materialet, fortolker jeg det også. Dette er prosesser som uløselig er knyttet til hverandre (Repstad, 1998). Å dele teksten inn i kategorier innebærer en dekontekstualisering. Samtidig er denne prosessen også en rekontekstualisering, siden kategoriene settes inn i en teoretisk sammenheng (Thagaard, 2003).

De sentrale temaene i analysen

Studiens hovedproblemstilling er, som tidligere redegjort for, følgende:

Hvordan presenterer foreldre som har deltatt på kurs til foreldre med barn i fosterhjem sin situasjon? og Hvordan presenterer foreldre med barn i fosterhjem sitt foreldreskap i møte med barnevernet og fosterhjemmet?

I det følgende velger jeg å foreta datapresentasjon og analyse parallelt. Informantene deles innledningsvis i tre kategorier alt etter hvordan de opplever sitt forhold til det

som har skjedd i tilknytning til at barnevernet er involvert i deres liv. De tre kategoriene er som følger:

- Vi som har et barn for lite
- Avmakt og tap av identitet
- Jo bedre jeg fikser livet mitt jo større trussel er jeg for barnevernet og fosterhjemmet.

Jeg velger å kategorisere dataene på denne måten fordi det mest påfallende i materialet var kraften og intensiteten informantene formidlet når de fortalte om sine opplevelser av barnevernets inngripen i deres liv. Kategoriene er mine fortolkninger av det sentrale i informantenes beskrivelser og opplevelser. Informantene brukte ikke disse betegnelse selv, men på bakgrunn av informantsitater viser jeg noe av grunnlaget for å bruke de nevnte kategoriene.

Fordelen ved å anvende kategorier er at materialet ”ryddes” slik at orden og sammenhenger kan fremtre. Ulempen er at kategoriseringen kan svekke framstillingen fordi nyanser i materialet kan bli borte.

Hovedanalysen i studien er en temaanalyse der 4 temaer drøftes,

- Det vanskelige foreldreskapet,
- Foreldreopplæringskurset som opplæring eller behandling,
- Foreldreopplæringskurset som myndiggjørende praksis,
- Mødre og fedre. Ulikt foreldreskap i barnevernet.

Disse ble valgt på bakgrunn av at de opplysningene som informantene gav, aktualiserte dem. I tillegg berører disse temaene hovedproblemstillingen direkte.

Informantenes opplevelser av konsekvensene av barnevernets inngripen i deres liv. Kategorier.

Særlig framtrødende var informantenes opplevelse av barnevernets forhold til dem som foreldre, og deres opplevelse av plasseringen av barna. For å gjøre det hele levende i presentasjonen og for å løfte fram foreldrene brukes direkte sitater.

”De tar alle for tapere.”

I: Var du med på å plukke ut fosterhjemmet i sin tid?

”Nei jeg var ikke med på noe som helst jeg, ingen ting, de kunne likegodt ha skutt med vet du, ja det er sant det, det hadde vært mye bedre for meg om de hadde tatt livet av meg, der og da, for det var en psykisk og fysisk langsom pinefull død, jeg døde helt – jeg døde jo helt totalt av det, så enden på visa var at jeg hoppet ut av et vindu da – og ville bare dø, og følte meg som verdens verste menneske og mor.”

”Frykten som jeg har fått nå i det siste har kommet som et resultat av barneverntjenesten. Jeg har aldri vært redd for noe i hele mitt liv.”

I teorikapittelet ble Habermas' system og livsverden introdusert. Dette er et anvendelig analyseredskap til å forstå det som utspiller seg her. Foreldrene jeg intervjuet fortalte om et barnevern som i svært liten grad så dem som foreldre for sine barn. De fortalte om et system som trykte dem ned, som hadde fratatt dem både barna og identiteten deres. De opplevde at de ikke ble regnet som viktige for barna sine. De fortalte om avmakt og var redde for å fortelle om ting og hendelser i eget liv til barnevernsarbeiderne, da dette i neste omgang kunne bli brukt mot dem. Videre reduserer barnevernssystemet foreldrene, i følge dem selv, til stereotype kategorier. Vi ser her eksempler på det Habermas (Nørager, 1985) betegner som at systemverden koloniserer livsverden ved at foreldrene opplever at de ikke fritt kan gi uttrykk for tanker og følelser og hva de synes og mener. Noen av foreldrene opplever at barnevernet har ødelagt livet deres og at det ikke lengre er verd å leve. Innledningsvis gis det noe plass til disse opplevelsene av barnevernet da dette gir innsikt i informantenes foreldreskap. For å gi en oversikt over intervjuene velger jeg å typologisere informantenes utsagn.

Kategori 1. Vi som har et barn for lite

”Når folk spør meg hvor mange barn jeg har blir jeg alltid usikker på hva jeg skal svare. Skal jeg si at jeg har 4 barn, eller skal jeg si at jeg har 1 barn, altså det som bor sammen med meg. Eller skal jeg si at jeg har 3 barn som bor i fosterhjem og 1 barn som bor hos meg?”

Alle foreldrene gav uttrykk for at de har et barn for lite hjemme. Denne kategorien har for øvrig to underkategorier. 1. De som kjemper for tilbakeføring og 2. De som er inneforstått med plasseringen av barna.

Kjemper for tilbakeføring.

”Du sloss for å få dem tilbake igjen og håper at du får dem igjen i morgen.”

Foreldrene aksepterte ikke plasseringen på noe tidspunkt. De fleste forsto ikke barnevernets begrunnelse for å plassere barna.. Om de forsto barnevernet så mente de at situasjonen nå var endret slik at de selv burde ha barna hos seg. Foreldrene fortalte heller om problemer og vansker som er oppstått i kontakten med barnevernet, enn om at kontakten med barnevernet har bidratt til noe positivt i retning av å gjøre omsorgssituasjonen deres lettere. For eksempel det å bidra til å få til samværene på en god måte både for barna og foreldrene. Eller at barnas situasjon var lettere ved at barnevernet for eksempel hadde snakket med dem om den vanskelige situasjonen.. Om barnevernet har gjort noen innsats i denne retningen kan godt være, men informantene hadde ikke opplevde det slik.

Foreldrene opplever at de utdefineres og at de ikke blir sett på som viktige for barna sine. I den grad de anses viktige så må de i hvert fall agere som barneverntjenesten ønsker. Foreldrenes kamp for sin definisjon av situasjonen blir for barneverntjenesten et symbol på deres utilstrekkelighet med hensyn til å dra omsorg for egne barn. Kontakten til barnevernsarbeiderne ble rasjonert ut, og i perioder ble det avkrevd at noen foreldre måtte henvende seg skriftlig til barnevernet. De opplevde at de ikke ble tatt med. Å utøve foreldreskap hvor de selv mener er best egnet, i form av å ha barna hos seg eller å utvide samværet, og hvor de hele tiden blir minnet om fra systemet (barnevernet, fosterhjem, egne barn, familien sin og nabolang) at slik er det ikke, er en vanskelig oppgave, noe jeg kommer mer inn på senere i studien.

Inneforstått med plasseringen.

”Jeg tenker: ”hva tenker de andre om meg, når jeg sier at det er best for mine barn å vokse opp hos fosterforeldrene”.”

”Jeg vil aldri ta guttungen i fra de, min guttunge ifra når han er så tilknyttet der, det er helt enormt, jeg ville jo aldri prøve å ødelegge noe, han vil jo kunne få bo der og være der og.”

Foreldrenes opplevelser med barneverntjenesten er også her blandet. I dette mønsteret aksepterte foreldrene plasseringen, i hvert fall etter en tid, selv om det gjorde vondt.

Noen aksepterte også plasseringen selv om de ønsket å få barna hjem. De forsto hva barnevernet begrunnet plasseringen i forhold til. Selv om foreldrene aksepterte plasseringen så gir de uttrykk for ambivalente følelser i forhold til dette. De mener likevel at plasseringen var det eneste riktige og nødvendige. Foreldrene utøver her sitt foreldreskap i samarbeid med fosterforeldrene. Foreldrene opplever det også vanskelig å takle spørsmål fra omverdenen omkring barna.

En svært framtrødende uro som foreldrene i denne kategorien opplevde var om barna ville kunne forstå foreldrenes valg med hensyn til å ikke kreve å få dem hjem igjen. ”Vil altså mine barn, som voksne, akseptere og forstå eller vil de hevde at jeg sviktet dem?”

Kategori 2. Avmakt og tap av identitet

”De ødela hele identiteten min og menneskeverdet, og hele ja, i mitt vedkommende var det på alle områder. Jeg fikk telt og sovepose, og kunne klare meg selv og fikk se ungene 8 timer i året da. ... Og da hadde jo jeg som sagt 8 timer samvær med barna i året og det gjorde jo til at jeg flyktet landet, jeg hadde jo ikke noe her å gjøre, jeg hadde ikke noe plass å bo jeg hadde jeg hadde miste meg selv, jeg havnet jo på psykiatrisk på tvang da et halvt år etter å ha mistet identiteten min som sagt av det...”

”Jeg pisser dem opp etter ryggen hvis jeg kan bruke det uttrykket, så ja.. i forhold til å være litt medmenneskelig og det der og kanskje være bitte litte granne ydmyke, det savner jeg. Det sliter på meg - den mobbingen der.”

Disse uttalelsene viser noe av avmaken foreldrene gav uttrykk for. Det å ikke tørre åpne seg for barnevernsarbeideren sin og alltid å være på vakt – ”hva er det som kommer nå?” Særlig var dette vondt og vanskelig i den mest sårbare tiden, rett etter at barnevernet grep inn i deres liv og plasserte barna. Da var også foreldrenes behov størst for å ha noen å snakke med, noen å dele sinne, frustrasjon og fortvilelse med.. Når de var som mest sårbare kunne de oppleve at barnevernet brukte det mot dem. Dette førte til at flere la seg flate for barnevernet. En av foreldrene uttrykte det på denne måten. ”Så fortell meg du hva jeg skal gjøre annerledes, skal jeg smøre smøret heller den veien – så gjør jeg det.”

Mødrene og fedrene beskrives av barnevernet som selvopptatte og som lar egne behov gå foran barna i alle situasjoner.

”Jeg er jo livredd for å si noe om mine behov, for sist gang ble det brukt mot meg... ”evner ikke å se barnas behov - hun var bare opptatt av sitt og sine opplevelser,” og hvem hadde ikke vært det i en slik situasjon?”

At barnevernet, i følge foreldrene, ser se kvinner og menn kun som mødre eller fedre blir problematisk for foreldrene. Barnevernet reduserer dem rett og slett til en av alle mulige ”funksjoner”, nemlig en stereotyp kategorisering som selvopptatt far – eller mor. Goffman omtaler inntrykksstyring som en grunnleggende menneskelig aktivitet. I sin interaksjon med barneverntjenesten kan vi se foreldrenes selvpresentasjoner som strategiske handlinger (Goffman, 1992). Foreldrene arbeider for å identifisere hvilke rammer (Goffman, 1986) som gjelder her, nettopp for å kunne manøvrere konfliktfritt og uten at barnevernet invaderer dem. Det å hele tiden være på vakt – det å aldri kunne slappe av og være trygg – som mor og far overfor barnevernet, er et vanskelig foreldreskap. Det som her utspiller seg er svært likt det Goffman (1988) beskriver i boka *Anstalt og menneske* hvor klientene frarøves materielle, sosiale og personlige kjennetegn ved seg selv og sitt liv, det Goffman kaller for identitetsutstyret. I institusjonslivet strippest den enkelte for all sosial status og individuell selvråderett og alle aktiviteter tilpasses systemet. I dette blir den enkelte tvunget til å oppgi sine vanlige sosiale relasjoner og dermed reduseres deres vanlige sosiale rolle. Det er kun klientrollen som er igjen og denne er for øvrig underlagt de ansattes myndighet og kontroll. Det ligger forventninger om at klientene har full tillit til de ansatte og underkaster seg ekspertenes vurderinger og handlinger. Heri ligger også at den enkelte er avskåret fra å vite noe om de beslutninger som fattes om deres sak. Det er et paradoks at klientene forventes å ha full tillit til noe de ikke vet hva er. I følge Goffman (1988) kan klientene kun gjenvinne sin identitet når hun eller han skrives ut av institusjonen. Men så lenge vedkommende er i systemet sørger de ansatte og institusjonens strukturer for at det ikke skjer. Denne tankegangen kan overføres til foreldrene i denne studien. De er ikke innskrevet i en fysisk institusjon eller skal skrives ut fra denne, men de er innskrevet i barnevernet. De lever et liv i eget hjem og nærmiljø. Likevel ser vi de samme personnedbrytende mekanismene her som i de totale institusjonene som var utgangspunktet for Goffmans studier.

Det som utspiller seg her kan også forstås som uttrykk for de diskurser som pågår i barnevernet om tilbakeføring av barn. Som vist innledningsvis er en

omsorgsovertakelse i utgangspunktet midlertidig. Barn skal tilbakeføres til sine foreldre når de forhold som begrunnet plasseringen ikke lenger er tilstede, med mindre barnet har knyttet seg til miljøet på en slik måte at det kan ta skade av å flytte hjem igjen.

Diskursen i barnevernet handler om terskelen for forsvarlig omsorg. Er denne den samme ved tilbakeføring som ved omsorgsovertakelse? Med andre ord; er det tilstrekkelig for tilbakeføring at omsorgsevnen så vidt har kommet over grensen etter § 4-12 (Angel, 1999; Sandberg, 2003). Eller er det slik at en stiller større krav til omsorgsevnen i tilbakeføringssaker? Lovens uttrykk *forsvarlig omsorg* gir ikke noe svar i seg selv. Det må oppfattes som knyttet til kriteriene i § 4-12. Men uttrykket utelukker heller ikke muligheten for en strengere vurdering. Forarbeidene har ikke uttrykkelig tatt stilling til spørsmålet (Ot. Prp. Nr. 44, 1991 - 1992), men et hjem som nærmer seg grensen for omsorgsovertakelse kan kanskje ikke sies å være et alminnelig godt hjem. Som nevnt snakkes det i forarbeidene om at foreldrenes situasjon har *endret seg vesentlig til det bedre*, eller er *radikalt endret*. Det tyder på at det ikke er tilstrekkelig at forholdene så vidt har kommet over minstegrensen etter § 4-12. Samtidig kan det tenkes at kravet til vesentlig bedring har sammenheng med at omsorgen i praksis ikke overtas før barnets situasjon er ganske langt *under* det minstenivå som § 4-12 setter. Det er tydelig at foreldrene og barnevernet, slik foreldrene presenterer det, forstår og tolker dette ulikt. Denne ulikeheten i forståelse viser seg i denne diskursen.

Rettspraksis har heller ikke klart å besvare spørsmålet eksplisitt. "*Foreldrene har ikke uten videre krav på tilbakeføring av omsorgen når vilkårene for inngrep etter §4-12 ikke lenger vil være tilstede. Det skal imidlertid tungtveiende grunner til får å nekte tilbakeføring av omsorgen til foreldrene*" (Rettstidene, 1996)s. 1684.

Ved tilbakeføring er det ikke snakk om en sammenlikning av miljøer. Kravet om forsvarlig omsorg fører ikke til at foreldrene må kunne gi barnet *bedre* omsorg enn fosterforeldrene. Omsorgen trenger heller ikke være like god. Forarbeidene sier imidlertid at det kan være forskjeller i miljøene og at dette kan skape problemer for barnet. I en dom fra 1996, (Rettstidene, 1996 s. 1203) hvor det ble ansett å hefte ikke ubetydelig svakheter ved foreldrene som omsorgspersoner uttaler Høyesterett uttrykkelig at det "*er ikke avgjørende om fosterforeldrene må ansees bedre skikket som omsorgspersoner enn foreldrene.*" I en annen dom fra 1996 uttales det at det

heller ikke er avgjørende ”at barnets bopel og andre oppvekstvilkår må antas å være bedre i fosterhjemmet” (Rettstidene, 1996). Om foreldrene kan gi forsvarlig omsorg skal vurderes i forhold til barnas behov. Foreldrenes omsorgsevne skal vurderes ut fra det enkelte barns behov. Foreldre kan ha rimelig god evne til å gi omsorg, men barnet kan ha særlig omsorgsbehov.

Kategori 3. Jo bedre jeg fikser livet mitt jo større trussel er jeg for barnevernet og fosterhjemmet

”Så lenge jeg strevde med livet mitt opplevde jeg at fosterforeldrene kunne se meg og samarbeide godt med meg. Men etter at jeg har fått tak i meg selv og livet mitt, at jeg får det til, opplever jeg at fosterhjemmet ikke vil ha noe med meg å gjøre. Så lenge jeg lå nede var jeg ikke noen trussel, men nå opplever jeg at jeg er en trussel for dem. I tillegg får de støtte av barneverntjenesten til å holde meg på avstand. Alt må gå via dem (barnevernet) når jeg lur på noe.”

”Det har vært greit med fosterforeldrene en periode, du kan si når fosterforeldrene så meg som et svakt ledd, så har de vært åpne, jo mer og mer oppreist jeg og gjenopprettet jeg har blitt jo mer – jo større og større avstand til de har det blitt.”

Sitatet viser noe paradoksalt om en legger informantenes perspektiv til grunn. Sett fra foreldrene synspunkt hadde de en forholdsvis akseptabel relasjon til fosterhjemmet den tiden de slet som verst, men dette endret seg ettersom de gradvis rehabiliterte seg. Dette gjaldt både de som mente at det beste for barna var å vokse opp i fosterhjem og de som ønsket barna hjem til seg igjen. Foreldrene opplevde altså at det skjedde en endring og at fosterhjemmet etter hvert opplevde foreldrene som en trussel. Det som utspiller seg her kan blant annet forstås i lys av lov om barneverntjenester og bestemmelser om tilbakeføring av barn. I disse bestemmelsene går det fram at vedtak om omsorgsovertakelse skal oppheves når foreldrene kan gi barnet forsvarlig omsorg³. Fosterforeldrene har knyttet seg til sitt fosterbarn og er klar over at når foreldrene rehabiliterer seg er de i en posisjon hvor de kan kreve barna tilbakeført. Ifølge foreldrene opplever fosterforeldrene dette problematisk. Derfor kan fosterforeldrenes handlinger forstås som inntrykksstyring i Goffmansk forstand, ved at de på sin måte prøver å kontrollere de inntrykk foreldrene gir ved å holde de på avstand og å gi uttrykk overfor barneverntjenesten at foreldrene forstyrrer deres omsorgsutøvelse. Et

³ Unntatt er når barnet ha knyttet seg slik til sitt nye miljø at en flytting til foreldrene er kontraindisert.

konkret eksempel her er at foreldrene får beskjed om viktigheten av å følge det barneverntjenesten har besluttet, for eksempel samværsordningen.

”Fra de sin side (fosterhjemmet) er det alltid at en skal forholde seg til det barnevernet har sagt. Det skal være sånn og sånn og sånn og sånn. Så begynte hun (fostermor) i telefonen at hun (barn i fosterhjem) ikke ville til meg. Så sa jeg det at vi må jo forholde oss til det barnevernet har skrevet nå da. Det som jeg opplever nå er det at jeg ikke har noen dialog med fosterforeldrene, de prøver igjen å spille meg ut og hvis hun (barn i fosterhjem) skulle komme til meg nå så måtte barnevernet komme og hente ho.”

Etter hvert kan foreldrene erfare at fosterhjemmet med aksept fra barnevernet avviker samværsordningen og sier at barnet ikke ønsker å dra til sine foreldre på samvær. Foreldrene har en opplevelse av at barnet ønsker å treffe sine foreldre, men at barnet ikke blir oppmuntret/ støttet i det å treffe sine foreldre. Slik foreldrene opplever det skyver både fosterhjem og barneverntjenesten barnet foran seg for å ”dukke” foreldrene.

Det som utspiller seg mellom foreldrene og barneverntjenesten kan når en tar utgangspunkt i informantsitatene forstås ut fra det tradisjonelt mest brukte fagteoretiske ståsted innen barnevernet, nemlig tilknytningsteorier.

Innen tilknytningsteoriene er det i hovedsak to retninger som anvendes i forståelse av foreldre og barn (Bunkholdt, 1990; Grinde, 1988; Grinde, 1993; Ogden & Backe-Hansen, 1995). Om en velger den ene eller den andre så har det vesentlige implikasjoner med hensyn til arbeidet med barn, familier og valg av videre tiltak. Innen feltet benevnes disse to retningene noe forenklet for henholdsvis *behovsretningen* og *relasjonsretningen*.

Behovsretningen tar utgangspunkt i en syntese hvor begrepene *psykologiske foreldre*, *barns behov* og *barns tidsoppfatning* utgjør de tre vesentlige komponenter. Retningen bygger blant annet på det arbeid som Mahler, Pine og Bergman har utført (Mahler, Pine, & Bergman, 1988). I første rekke er det Goldstein, Freud og Solnit som representerer denne retningen (Goldstein, Freud, & Solnit, 1980). De går ut fra at barnets følelsesmessige binding til sine omsorgspersoner kommer fra den daglige tilfredsstillelsen av barnets behov for fysisk omsorg, føde, kjærighet og sosial- og intellektuell stimulering. Kun foreldre som over tid gir dette til sine barn bygger opp et psykologisk forhold til barnet. På denne måten blir de sitt barns psykologiske foreldre.

Ikke-tilstedeværende foreldre blir for barnet en fremmed, mens de som går inn i en interaksjon med barnet blir dets psykologiske foreldre. Ved sviktende eller manglende dekning av barnets primære behov krever retningen tidlig inngripen og stabile “psykologiske foreldre” for barnet. Behovsretningen hevder at foreldrene er utskiftbare, og at de kan knytte nye følelsesmessige bånd til nye voksne som blir deres psykologiske foreldre. Det avgjørende er at barns fysiske og psykiske behov dekkes, blant annet er begrepet “kvaliteten på kontakt” viktig i denne retningen. Ved kortvarige plasseringer av barn er det viktig at kontakten mellom barn og foreldre opprettholdes. Når plasseringen antas å ta et lengre forløp og det er usikkerhet om tilbakeføring hevder retningen at barns behov for psykologiske foreldre skal prioriteres.

Relasjonsretningen forfekter blant annet at grunnelementer i barnets utvikling er barnets relasjoner til sine foreldre og ikke primært hvordan barnet får sine ulike behov dekket. (Fanshel & Shinn, 1978). I Norden er blant annet Børjeson Cederström og Hessle talspersoner for denne retningen (Børjeson et al., 1979; Cederström & Hessle, 1980). Relasjonsretningen understreker hvilken betydning de tidlige interaksjoner og samspillprosesser mellom barn og foreldre har for utvikling av barnets identitet. Og at barnets biologiske foreldre også er barnets psykologiske foreldre. Foreldrene kan aldri skiftes ut, heller ikke ved separasjon. Konsekvensen av dette er at en skal være svært forsiktig og tilbakeholden med å overta omsorgen for et barn. Det er viktig å satse maksimalt på å bidra til å sette foreldre i stand til å ta hånd om barn. Hvis det ikke lar seg gjøre, og en må skille barn og foreldre, er det viktig at foreldrene forblir barnets psykologiske foreldre ved å opprettholde regelmessig kontakt. Ved å opprettholde regelmessig kontakt får barnet mulighet for å bearbeide sorg og aggresjon samtidig som det får justert sin oppfatning og tanker om sine foreldre.

Som dette viser så vektlegges separasjonen forskjellig i det behovsretningen forfekter at det er mulig for barn å gi slipp på sine foreldre og knytte seg til nye voksne som blir deres nye foreldre. Relasjonsretningen hevder at en separasjon etter at interaksjon og samspill med foreldrene er innledet, er svært risikofylt med uforutsigbare følger for barns identitetsutvikling. De to retningers syn på separasjon fører til to ulike måter å arbeide med barns foreldre på etter at barn er tatt under omsorg og plassert ut av foreldres hushold. Behovsretningen mener at en skal gradvis trappe ned kontakten mellom barn og foreldre i de tilfelle der plasseringen antar å bli av lengre varighet. Barn skal få anledning til å “rotfeste seg” uten innblanding fra sine foreldre, og

fosterforeldre velges ut med bakgrunn i evne til å bli stabile psykologiske foreldre over tid. Relasjonsretningen argumenterer for viktigheten av barns rett og behov for å holde kontakten med sine foreldre. Fosterforeldre velges ut fra deres evne til å samarbeide med barnas foreldre, fosterforeldre som kan jobbe mot det å tilbakeføre barn til sine foreldre.

I disse to retningene er det særlig relasjonen/ kontakten mellom mor og barn som er sentral. Ingen av retningene gir presise anvisninger for vurderinger i enkeltsaker, og de aspekter de vektlegger vil blant annet slå ulikt ut avhengig av barnets alder og kvaliteter av tidligere og nåværende tilknytningsforhold. Med utgangspunkt i informantsitatene kan det tyde på at barnevernet og fosterhjemmet i mitt materiale i stor grad er forankret i behovsretningen hvor foreldre nulles ut i en tro på at barna skal få ”rotfeste” seg i nye omgivelser uten innblanding fra sine foreldre. I alle fall tyder det på at foreldrene i denne studien oppfatter det slik.

I min studie kan det tyde på at disse to retningene lever side om side også i en og samme sak. Informantene opplever det slik, at når de strever med livet sitt og ikke er noen reell trussel med hensyn til å få barna hjem fungerer kontakten og samarbeidet med fosterhjem og barnevernet greit. Det argumenteres for viktigheten av å få til gode samvær. Mens når foreldrene begynner å reise seg kan de oppleve at det bli lagt hindringer i veien med hensyn til samvær, samvær er ikke så viktig lenger.

Temaanalyse

Temaanalysen tar utgangspunkt i følgende hovedtemaer,

- Det vanskelige foreldreskapet,
- Foreldreopplæringskurset som opplæring eller behandling,
- Foreldreopplæringskurset som myndiggjørende praksis,
- Mødre og fedre. Ulikt foreldreskap i barnevernet.

Disse temaene ble som nevnt i innledningen til dette kapittelet aktualisert i forbindelse med analysen. Temaene berører direkte studiens problemstillinger.

Det vanskelige foreldreskapet

”Det som jeg synes har vært så vanskelig det er ofte når du treffer nye mennesker og så før du har presentert deg og jeg heter xxxx og er mammaen til xxxx. Men det er liksom ikke det første jeg sier når jeg presenterer meg. Så nå presenterer jeg bare som xxx og tar ikke med det at jeg har to barn, for det at det kommer alltid så mye spørsmål i forbindelse med det. For liksom hvilken skole, liksom Med en gang at det kommer at de ikke bor hjemme hos meg, hvor bor de?, bor de hos faren? Nei de bor i fosterhjem og, og liksom det en opplever, den fordømmelsen med en gang, og det er ikke sikkert alltid bare fordømmelsen, kanskje det at andre mennesker blir redd og, men jeg vet selv at det å skulle begynne å forklare det. For liksom den følelsen det gir meg og av å være et dårlig menneske og å være en dårlig mor som kanskje ikke har klart å ta seg av sine egne barn, det synes jeg er en veldig utfordring.”

”Da så jeg jo fort min sønn hvilket behov han har for tilknytning, og da ser jeg jo at han kommer til å bli knyttet til disse utrolig fort. Og for hver dag som går så tenker jeg på det, en tusendelsprosent, en milliontedelsprosent mindre min, mindre min for hver dag som går, for hver dag som går, for det at han blir tilknyttet ja.”

”Det er veldig vanskelig å være mor, det er liksom ikke en betegnelse en bruker lengre det at en er mor liksom. Det er jo veldig vanskelig for det er en jo. Men du vet jo når et helt byråkratisk system har prøvd å fortelle noe annet, at jeg ikke er det. At jeg ikke er verd mer enn et telt og en sovepose, da er det jo ikke å skulle forstå det med sitt intellekt, at en faktisk er det.”

”Det med grensesetting for barn og sånne ting, det blir jo problem når du har en guttunge i 5 timer en gang i måneden, for du gidder ikke, du har ikke lyst til å krangle med han, og så, men så blir det liksom du skjemmer han bort på en måte, og det blir feil, det.”

Det å være foreldre til barn som ikke bor hjemme fordi samfunnet ved barnevernet har bestemt at det ikke kan bo hos deg er et vanskelig foreldreskap på mange vis. Det er å få sin livsverden ”invadert” av systemverden, for å bruke terminologien til Habermas.. Som vist foran opplever også foreldrene det vanskelig å falle til ro med beslutningen om at mitt barn har det best ved å vokse opp i fosterhjemmet. De tenker på om barna vil kunne forstå og akseptere at de som foreldre tok denne beslutningen ut fra de

rådende forholdene. På samme tid ønsker vi som mennesker å framstå som vellykkede, at vi får til våre liv – at vi bevarer vår verdighet. Det er et allmennmenneskelig prosjekt å styre våre inntrykk slik at vi framstår i best mulig lys (Goffman, 1992). Dette er ikke enkelt når samfunnet med et av barnevernets sterkeste maktmidler har lagt premissene for hvordan en skal definere situasjonen og sier at din familie er faktisk ikke en riktig hel familie. Familie er hvordan en selv oppfatter det

En viktig faktor med hensyn til å utøve sitt foreldreskap er økonomi. På mange vis sliter de fleste foreldre med en elendig økonomi sett i forhold til den økonomien fosterforeldrene har. Det å finne på noe sammen med barna når de har samvær er ikke så veldig lett. Barna får det de skal ha i fosterhjemmet og når en som foreldre har dårlig økonomi kan dette bli brukt mot en både fra barneverntjenesten, fosterforeldrene og ens egen barn, *”Vi gidder ikke være her for her er det så kjedelig, vi kan ikke finne på noe – vi har ikke penger”*.

Tidligere i analysen viste jeg til at en kan sammenlikne det som utspiller seg mellom foreldrene og barnevernet det som skjer i en total institusjon. Dette kommer blant annet til uttrykk ved barnevernsarbeiderens demonstrasjon av makt og myndighet i form av at alt foreldrene foretar seg underlegges vurderinger. I dette ligger som vi har sett at foreldrene ikke kan unngå det stadige presset fra barnevernsarbeidernes bedømmelse og vurderinger. Eksempler på dette er at barnevernsarbeiderne synes å være meningsberettiget om alle sider ved foreldrenes liv. Til slutt vil barnevernet, eller den diagnostiske kulturen i barnevernet sitte igjen med et stykkevis og delt bilde av foreldrene. Det er foreldrenes mangler som står i fokus og alt som barnevernet foretar seg tolkes inn i det bildet som barnevernet har dannet seg av foreldrene, selv om dette bilde ble skapt for lang tid tilbake. Foreldrene i denne studien sier at det virker som om barnevernet ikke får med seg de faktiske endringene som har skjedd.

”For meg har det nå gått 5 år, det er jo klart det han begynner å bli litt fremmed for meg, for sånn som de andre barna, de to store altså jeg kunne bare se på de så visste jeg hvordan dag de hadde – ikke vel – det kan du ikke, litt kan du, men ikke for dette, han blir oppfostret hos andre og liksom får noe av de sitt i seg, det er det som er så forferdelig synes jeg, at du, du mister totalt barna etter hvert, ja nei altså – jeg kan jo samtidig se noe av familien igjen, reageringer og sånn, selv om det kanskje det er bare jeg som synes jeg ser det, det er og noe.”

Hjemmet og familielivet er arnestedet for utvikling av identitet og selvbilde. Framveksten av identitet skjer gjennom samvær med andre og det er via andre en får bekreftet sin identitet (Skaalvik & Skaalvik, 1996). Ved at foreldrene hele tiden blir konfrontert med at de mangler noe, både i form av møte med barnevernets ansatte og i møter med fosterforeldre, barna sine og samfunnet rundt opplever foreldrene seg ”dukke”. Det å oppleve at barna begynner å bli fremmed for en er og med på å ”dukke” foreldrene.. Foreldrene opplever også krenkelser som består i maktutøvelse, respektløshet og ydmykelser fra systemets side. Maktutøvelsene kan være alt fra kontroll av informasjon til det å gjennomføre vedtak med politiets bistand. Det gis uttrykk for eksplisitt eller implisitt at ”*Dette må du gjøre for om ikke så anser vi deg ikke som samarbeidsvillig*”. Respektløshet fra fosterforeldrene kan handle om at fosterforeldrene gir uttrykk for at ”Vi får holde oss til det barnevernet har bestemt” mens fosterforeldrene selv påvirker barnevernet til å endre på det som er bestemt. Ydmykelsene kan bestå i at foreldrene må gjennomføre samvær med barna sine under oppsyn av tilsynsførere. Foreldrene opplever at de hele tiden må forsvare seg og sitt for å bevare sin personlige integritet. Det er slik at når foreldrene ikke respekteres for det den enkelte er og tas på alvor, oppstår krenkelsen av deres personlige integritet. Den symbolske virkningen av å ha en følelse av hele tiden å være under oppsikt og ikke strekke til bidrar til å forsterke følelsen av underlegenhet og mindreverd hos noen av informantene.

Foreldreopplæringskurset som opplæring eller behandling

”Du går på kurs og hører andres historier, så setter det i gang tanker og erindringer. Blitt mer bevisst på egen rolle for hva en kan gjøre for at de skal ha det bra, for at samværene skal bli bra. Og ovenfor barnevernet, at en faktisk kan stille krav. Det gir folk noe mer selvtillit, så har en noen å prate med i samme situasjon som gjør at en blir litt mer modigere, at en ser litt i perspektiv. Det er ok.”

”Da delte vi erfaringer og det hjalp veldig mange.”

Et sentralt og viktig tema er hvordan en forstår det kurset foreldrene deltok på. Til vanlig går en på kurs for å tilegne seg noen kunnskaper og ferdigheter hvor læringselementet står sentralt. Dette kursets intensjon er blant annet at det skal bidra til at foreldre og barn opplever situasjonen lettere at foreldrene skal tilegne seg

kunnskaper som gir viser dem hvordan de kan være foreldre for sine barn enten det skal vokse opp i fosterhjem eller bli tilbakeført (Argyris & Schön, 1978, Bufetat, 2005). Gjennom kurset skal foreldrene få se sine muligheter, oppleve respekt, kjenne styrke gjennom samvær med andre i lignende situasjon og finne støtte til å komme videre. Følgende temaer ble fokusert i kurset,

1. Å være foreldre uten daglig omsorg.
2. Sinne, sorg og tap. Å håndtere dette.
3. Å møte barns behov for nærhet og tilknytning. Å oppdra barn.
4. Å arbeide i team. Betydningen av kontakt og samvær.
5. Å gi barn mulighet til å ha to familier. Mitt og mitt barns liv framover.
6. Å bli kjent med andre og utvide syn og perspektiv.
7. Å ha en god avslutning på kurset og se veien videre.

(Bufetat, 2005).

Ved å delta på kurs sammen med andre som har liknende erfaringer antar kurslederne at foreldrene kan utvikle seg og finne hjelp og støtte i de foreldreoppgavene de har som mor og/ eller far til det eller de barna de har i fosterhjem. Et essensielt moment her er utgangspunktet for hvordan en opplever kurset; et kurs til foreldre ut fra deres egne premisser eller ligger det noen skjulte motiver bak?

”Da var jeg redd liksom at barnevernet har sendt meg inn i det kurset for at jeg skal være med på at barna skal bo på fosterhjem, at de skal vokse opp der, jeg må liksom bare godkjenne det, leve med det, for... gå på kurs for å forstå det, at barna har det bra.”

”Grunnet til at jeg gikk på kurset var jo for det at det har med barnevernet og samarbeid – at hvis du ikke går på dette kurset så samarbeider du ikke. Jeg, følte for det var jo saksbehandleren min som sendte meg. Er dette noe for deg? Da leste jeg jo mellom linjene at ok, hun prøver meg. Ok jeg bare går på kurset uansett, jeg bare går der, helt paranoid for at hun skal bruke det mot meg i retten. For nå skal jeg snart i retten, så tenkte jeg ok, så kommer vi opp i rett der. ”Vi tilbød han et kurs her, men han grep ikke sjansen, han er ikke samarbeidsvillig.” Så jeg for meg da, ikke sant, jeg har ingen gode erfaringer, jeg føler liksom sånn at sånn holder de på hele tiden.”

Noen av informantene fortalte at de opplevde at de var sendt på kurset av barneverntjenesten. De opplevde seg som ”brysomme” sett ut fra barneverntjenesten

og at barneverntjenesten ønsket de skulle gå på kurset slik at det kunne samarbeide bedre. Foreldrene opplevde en lettelse når de forsto at kurslederne hadde et helt annet utgangspunkt, nemlig at dette var deres kurs med fokus på deres person og hvordan de kunne gjøre deres foreldreskap mer håndterbart.

”Det at du deltar i så mange andres historier. Det er en veldig mental påkjenning, for deg selv og det er noe du har begynt med og som du ikke kan slutte med. Akkurat som du har vært i behandling og må fortsette. Vi har bestemt oss for å treffes en gang i måneden, vi er nødt til det for vår egen del, så får vi eventuelt danne en forening eller et eller annet, fortsette...”

”Det er greit nok at det er barnets beste, og barneverntjenesten skal ta seg av barna.., At foreldrene blir jo gørr syke, at det ikke er noe organ for foreldrene.... Dette er det behov for, vi må ha noen å prate med ”vi må ha noen i samme båt”.

”Der jo noe med det at når en identifiserer seg med andre mennesker, jo helt klart så ser jeg at jeg er en god mor, det har jeg sett gjennom kurset, men og det å kunne snakke med andre mennesker i samme situasjon, for det synes jeg har vært så vanskelig...”

Foreldrene forteller om at de ser på seg selv med mer tilfredshet og har mer selvtillit. De opplever at de har et fellesskap og trygghet noe som kan sees på som de prosesser som utvikler seg i terapi grupper.

”Det å fortelle åssen en har det, for det å fortelle åssen en har det er kjempe viktig. Kan jo se endringer hos folk fra begynnelsen til slutt, åssen folk har forandre seg, det har jo vært kjempeviktig.”

Innen behandlingsfeltet eksisterer det en rekke tilnærminger og behandlingsformer. I for eksempel gruppepsykoterapi forsøker en å omsette kunnskap om mennesker og grupper til samhandling som kan hjelpe gruppemedlemmene til å:

Kjenne trygghet, tilhørighet og fellesskap sammen med andre, styrke evnen til konstruktiv samhandling med andre mennesker, og til å høste positive erfaringer som i hvert fall delvis kan kompensere for negative opplevelser i andre grupper (Kjølstad, 2004).

I dette ligger et syn på mennesket som et sosialt vesen og som i samhandling med andre mennesker kan endre forståelse av seg selv, andre og endre samspillet sitt med andre.

Når mennesker har opplevd sterke ting i livene sine og bringes sammen kan en identifisere følgende prosesser i en vei mot gruppen som ressurs for gjensidig hjelp (Shulman, 1999).

- Det å dele erfaringer og opplevelser
- Det utvikler seg en dialektisk prosess mellom medlemmene
- Det blir rom for drøfting av tabu – områder (f.eks. å la barna vokse opp i fosterhjemmet)
- Alle-i-samme-båt-fenomenet kan identifiseres
- Utvikling av et universelt perspektiv
- Gi hverandre gjensidig støtte
- Stille gjensidige krav/ utfordringer til hverandre
- Gruppen gir muligheter for (ut)prøving
- Det kan utvikle seg et sammen-er-vi-sterke-fenomen

De fleste av disse prosessene/ momentene vi kan se sporene av i det materiale denne studien bygger på. Kurset var ment å ”jevnbyrde” foreldre og fosterforeldre. PRIDE kursets intensjon er å rekruttere og lære opp potensielle fosterforeldre. I dette ligger en sosialisering inn mot fosterforeldrerollen, blant annet det å arbeide i team, se barnets beste og så videre. I kurset til foreldre ligger det implisitt at foreldrene skal kunne samarbeide i team til barnets beste. Dette kan forstås som om at barnevernet har et ønske om å ”bli kvitt” brysomme foreldre ved å la de gå gjennom en opplæring i form av dette kurset, noe vi har berørt tidligere i studien.

Med bakgrunn i det ovenstående kan en forstå kurset som en prosess som har terapeutiske resultater, men uten et terapeutisk siktemål.

Foreldreopplæringskurset som myndiggjørende praksis

”Jeg har fått større mot til å si fra og spør om ting, jeg har fått litt mer selvtillit.”

Foreldreopplæringskurset som myndiggjørende praksis er et stort og omfattende tema som ikke lar seg diskutere i sin fulle bredde her, men det er naturlig å berøre deler av

diskusjonen. Det å ta et ansvar for å følge opp foreldre slik det framkommer i Lov om barneverntjenesten § 4-16, ved å gi dem mulighet til å delta på dette kurset, kan sees på som en myndiggjørende praksis. I noen av informantsitatene som er vist ovenfor ser vi elementer av at foreldrene forstår seg selv som en som kan skape endringer, at de forstår forskjellige maktstrukturer og at forhold kan endres. Sitatene viser også at sosialarbeidere, i alle fall kurslederne, kan være parter i løsning av problemer. Dette er alle momenter som inngår i det Slettebø (2000) anser som empowerment eller en myndiggjørende praksis.

Informantene i denne undersøkelsen bekrefter ved sine fortellinger at de opplever seg mer i stand til å ta vare på egen sak overfor barnevernet, at de har fått mer tro på seg selv og at det faktisk er mulig å få til endringer. Dette kunne skje siden foreldrene fikk del i andre historier. Det å kunne se at det også gjaldt andre enn meg gir følelse av samhold, at sammen er vi sterke. Vi kan også ane sporer av en mer kollektiv bevissthet, dette viser seg blant annet i foreldrenes uttalelser om at de har ønsket om å utvikle en bruker/ foreldre forening som blant annet kan utøve press overfor barnevernet med hensyn til endring av ulike praksiser.

En dimensjon som det kan være på sin plass å berøre her er om kurset også kan virke undertrykkende eller avmaktsskapene, altså det motsatte av en myndiggjørende praksis. I intervjumaterialet er det flere informanter som sier at dette er viktig, eksemplifisert ved dette utsagnet,

”Hvis det hadde vært noe mer etter på, ikke bare sendt ut på gata – for det opplevde jeg de fleste savnet.”

Det er mange informanter som gir uttrykk for at det har vært en sterk følelsesmessig belastning å delta på kurset og at det er behov for noe mer. Noen har tanker om at de skal møtes for å støtte hverandre videre, mens andre ikke riktig helt vet. Det som i hvert fall er nødvendig er at initiativtakerne til kurset tenker igjennom hva som skal skje etterpå og drøfter dette sammen med kursdeltakerne. Dette er viktig sett på bakgrunn av det informantene fortalte i mine intervjuer med dem. Hva dette konkret bør være var det ikke noe entydig retning på, men foreldrene har behov for en eller annen form for oppfølging som en del av kurset. I fellesskapet ligger det mye energi og kraft til endringer i eget liv.

”Vi skal jo møtes på ROM⁴ en gang i måneden, vi skal første gang 7. mars for å ta utgangspunkt der for hva vi videre skal forstsette og gjøre. Det kommer vi til å fortsette med, det er jo en utfordring.... Men det er også et behov, en trenger en plass å prate med noen. Kanskje vi kan få noen til å holde litt foredrag for oss, det har vi snakket om, om for skjellige temaer som vi inviterer.”

Informantsitatene viser noe av den energien som er kommet opp som følge av kurset. Foreldrene tar selv initiativ til å samles for å gi hverandre gjensidig støtte og de inviterer folk inn som kan gi informasjon om ulike temaer.. Nå vet ikke jeg hvordan det har gått, men ønskene om å gjøre noe er tydelig til stede. I dette ligger det frigjørende elementer noe som er sentrale aspekter i en myndiggjørende praksis, slik vi så i teorikapitlet. Sett på dette viset kan en si at kurset la til rette for mestring og at foreldrene har tatt et større ansvar for eget liv. Og det er akkurat dette som er grunnelementene i empowerment og myndiggjørende praksiser.

Mødre og fedre. Ulikt foreldreskap i barnevernet

I vår vestlige kultur er det fortsatt slik at kvinner har hovedansvar for omsorgsarbeid overfor barn. Dette viser seg blant annet i tidsbruksstudier, altså studier av hva representative utvalg av befolkningen bruker sin tid på (SSB, 2006). At kvinner har et hovedansvar for omsorgsarbeid overfor barn i vår kultur gjenspeiles også i at de fleste omsorgsovertakelser skjer overfor mødre. I denne studien vises også tydelige kjønnsforskjeller i det jeg har intervjuet 6 mødre og 3 fedre av i alt 8 mødre og 4 fedre.

I lov om barneverntjenester og i dens forskrifter, rundskriv og retningslinjer finnes ingen benevnelser som mor, far, sønn, datter og så videre. Lovteksten i seg selv er kjønnsnøytral og bruker betegnelsen forelder. I denne studien kunne jeg se noen konturer av ulike opplevelser av barnevernets praksis alt etter som foreldrene er mødre eller fedre. Dette er min motivasjon for å løfte det fram her.

To av fedrene fortalte at på det tidspunktet barnevernet tok hånd om barna deres bodde barna hos sine mødre. De som fedre bodde ikke sammen med barna. De hadde ikke del i den daglige omsorgen og manglet også del i foreldreansvaret. Fedrene hadde tidligere bodd sammen med mødrene og barna. En far forteller slik om sitt først møte med

⁴ ROM: Råd Og Muligheter. Brukerstyrt senter, hovedmålsetting er å fremme brukermedvirkning innen psykisk helse-og avhengighetsbehandling.

barnevernet. Han hadde akkurat fått vite at barnevernet hadde tatt hånd om barnet hans.

”Jeg kom inn (til barnevernet) og var så fortvilet. Jeg satt bare og bablet, og la ut i det vide og det breie, og trodde at dette var folk (barnevernets ansatte) jeg kunne prate med. Når jeg var ferdig med det så sa de omtrent slik. ”Du må få deg advokat, så skal du snakke med en psykolog – du prater alt for mye”.”

”Er du far, er du det. For meg og ho hadde ikke samme adresse, vi var ikke samboere, ingen ting. Da er du under tvil hele tiden.”

”Så lenge jeg ikke var i saken, vi var ikke samboere, ikke samme adresse en gang. Så de tvilte på at jeg hadde sett guttungen noen gang.”

”De tvilte på et jeg var far i det hele tatt.”

”Jeg har ikke fått noe informasjon en gang og det synes jeg er litt rart.”

Fedrene i mitt materiale gav uttrykk for at de brydde seg om sine barn og ville ta hånd om barna når mødrene ikke lengre var aktuelle som omsorgspersoner. Om en legger fedrenes perspektiv til grunn blir barnevernets opptreden ganske så uforståelig. Fedrene forteller om et barnevern som nærmest blir forundret over at barna faktisk har fedre. Og når fedrene i min studie kommer på banen blir de mistenkeliggjort med hensyn til om de faktisk er fedre til de barna de sier de er fedre til. I stedet for å undersøke om de faktisk er fedre fortsetter barnevernet å håndtere saken omkring deres barn som om de ikke eksisterte. Blant annet ved at det ikke gis informasjon om barnevernsaken eller hvordan fedrene skal te seg for å ivareta sine interesser. Når fedrene begynner prosessen med hensyn til å få overført daglig omsorg og eventuelt foreldreansvar har de en opplevelse av at barnevernet misliker dette og motarbeider dem med de midler barnevernet har til disposisjon. Dette går blant annet på å kontrollere informasjonsstrømmen og det å stille spørsmål ved fedrenes integritet. Dette er det Habermas betegner som strategiske handlinger, altså systemverdens måte å regulere forholdet mellom det offentlige og det private på – ved bruk maktsymboler i form av regler og vedtak, timeavtaler, fagspråk og kontroll av informasjon.

Mødrenes inngang til barnevernet er gjerne i form av at barnevernet lurer på om de er kompetente omsorgspersoner for barna sine (Backe-Hansen, 2001). Flere av mødrene opplevde at de i en periode hadde behov for hjelp og støtte i omsorgsoppgavene. Men at når de kom seg slik de selv ser det, blir det uforståelig at barnevernet fortsetter en prosess mot dem. Et par av mødrene uttaler seg blant annet slik.

*”Jeg mener at jeg er god nok, jeg har alltid hatt det utgangspunktet hele tiden.”
(her er det mor som snakker, mens i sitatet under ser det ut til å være barnevernet
som snakker - kanskje ”gjennom” mor?)*

”Evner ikke å se barnas behov - hun var bare opptatt av sitt og sine opplevelser:”

Noe av det som blant annet går igjen i mødrenes fortellinger er at barnevernet beskriver dem som selvopptatte og at egne behov går foran barnas. At de ikke ser barna sine og at de bruker barna som voksenpersoner i eget liv.

Kjersti Ericsson (1996) viser i sin forskning at for de barna som var plassert på institusjon fordi de var ”vanskelige”, så kan en se at årsakene til plasseringen var kjønnsbestemt. For guttene sto kriminaliteten sentral mens for jentene var det seksualiteten. Barnevernet hadde en plass både i kontrollen av kriminaliteten og i kontrollen av seksualiteten. På 50- tallet var jentene ”gjerningskvinner” på den måten at deres seksuelle drifter og mangel på moral ble sett på som problemet. I løpet av etterkrigstiden kan en si at seksualiteten ”skiftet kjønn”: De usedelige jentene, gjerningskvinnene, forsvant fra barnevernets debatt og offerblidet ble hyppigere. Jenter er eller kan bli ofre for ”seksuell utnyttning”. Til slutt blir jenter ofre, ikke bare for ”seksuell utnyttning” i sin alminnelighet, men også for konkrete menn – gjerne farsskikkelser (Ericsson, 1996).

Selv om materiale i min studie er lite så vises også her noe av ”kjønningen” i barnevernet. Som vi så av informantsitatene ovenfor forventer barnevernet at mødrene gir barna forsvarlig omsorg og barnevernet knytter mangler i den daglige omsorgen til individuelle trekk ved kvinnen. Overfor fedrene forventer barnevernet ingen ting, de står på mange vis utenfor omsorgsansvaret ved at det stilles lite krav til dem som fedre (Andenæs, 2000). Ved at barnevernet passivt forholder seg til fedrene er barnevernet med på å sementere og reprodusere maktforholdene mellom mann og kvinne, og opprettholde et statisk kjønnsrollemønster i samfunnet med mannlig dominans og kvinner som dominert. Dette er et paradoks siden barnevernet på denne måten kan befeste sosiale problemer og legitimere marginalisering av menns omsorg overfor barn, noe som er i strid med det offentlige politikk på området (det er et ønske om at fedre tar mer ansvar for barna sine).

Det som utspiller seg her kan forstås på bakgrunn av de forståelsesmodellene som barnevernet tradisjonelt har støttet seg til, nemlig tilknytningsteorier som særlig understreker betydningen av barnas relasjon til mødrene (Bunkholdt, 1990; Grinde, 1988; Grinde, 1993; Ogden & Backe-Hansen, 1995; Backe-Hansen, 2001).

Om gjennomføringen av kurset

Denne studien er ingen evaluering av kurs til foreldre med barn i fosterhjem. Det som har stått i fokus er hvordan foreldre som har deltatt på kurs til foreldre med barn i fosterhjem opplever og presenterer sin situasjon og sitt foreldreskap i møte med barnevernet og fosterhjemmet. I de samtalene jeg hadde med foreldrene ble også deres utbytte og de mer ”tekniske” sidene ved gjennomføringen av kurset berørt, noe vi nå skal se nærmere på.

Først og fremst uttrykker informantene stor grad av tilfredshet med kurset, det være seg innhold, form og lokaliteter.

”Det tekniske rundt kurset? Jeg synes alt har vært veldig greit.... Jeg tror vi kunne ha sittet i en stall altså, for den saks skyld.”

”Utbytte av kurset på en skala fra 1 til 6. Det blir 10 poeng. Dette skulle vi hatt for lenge siden.”

”At noen ser en som foreldre er så unikt stort altså.”

De gjennomgående tilbakemeldingene om kurset er overveiende positive. Det som går igjen er at dette burde foreldrene hatt tilbud om for lenge siden. I dette ligger at foreldrene hadde en klar oppfatning av at barnevernet burde ha fokus på hva som var barnets beste ut fra en forståelse av hva barnevernet også utsatte foreldrene for. I følge foreldrene var det ingen som opplevde at barnevernet gjorde foreldrenes egen sorg og smerte til sosialt objekt i den forstand at de bidro til at foreldrene fikk noe hjelp til å takle sjokk og smerte i forhold til det å ikke få ha barna hos seg. Det var heller ingen av foreldrene som hadde noen tillit til barnevernet i den forstand at de ville sette seg i en posisjon hvor de eksponerte egen smerte og sorg, men de hadde en forståelse av at dette burde barnevernet forstå. Om barnevernet virkelig hadde barnets beste i fokus så bidro de til at foreldrene kunne få hjelp til å takle den vanskelige situasjonen de var i. Dette ligger klart innenfor foreldrenes forståelse av barnets beste. Når da foreldrene får tilbud om dette kurset har flere en opplevelse av at det er det beste som er gitt dem.

I tillegg til de tre kveldssamlingene var det en samling på hotell med overnatting.

”Etter at vi avsluttet første dag og fram til middag følte jeg meg noe alene, jeg trengte noen å snakke med. Jeg følte meg så alene, mens andre synes det var godt å være alene. De skulle ha spurt om det var noen som trengte noen å snakke med. De må sikre dette.”

Informantene syntes at samlingen på hotell var en svært god møteform. De kunne få tid til å være i temaene over tid, selv om dette også var krevende.

Om sammensetningen av kurslederteamet.

”Veldig bra at det var en som tidligere har fått barnet sitt tilbake og en utenom, en som kjenner til at det finnes gode og dårlige fosterforeldre. Dette gir barnevernsarbeideren mulighet til å ta med seg erfaringene i opplæring av nye fosterforeldrene.”

Foreldrene var i utgangspunktet godt fornøyd med at det var en erfaren barnevernsarbeider og en forelder som hadde fått sitt barn tilbakeført som var kursledere. På samme tid var det informanter som opplevde en usikkerhet ved at den ene kurslederen var ansatt i Bufetat og dermed. Særlig innledningsvis i kurset var det usikkerhet om barnevernet kunne komme til å presse vedkommende til å gi informasjon. Enkelte deltakere tenkte at de ikke helt kunne slippe seg løs. Dette på tross av at de alle skrev under på taushetserklæring. Når dette er sagt så var det samstemmighet om at det var en nødvendighet at en av kurslederne visste hva barnevernsarbeid, fosterhjemsarbeid, tap, sorg og smerte innebar – både for foreldre og barn, samt de utfordringer både foreldre, barn, fosterhjem og barneverntjeneste står i. Informantene gav videre uttrykk for at det var godt å ha den andre kurslederen med erfaring i å ha mistet sitt barn og fått det tilbake igjen. Denne kunne kjenne igjen foreldrenes situasjon, noe som gav foreldrene en opplevelse av trygghet. En uttalelse som er dekkende med hensyn til sammensetning av kurslederteamet er *”Det burde være folk som kan tingene, men ikke barnevernet, ikke de som sitter på kontoret og jobber med sakene... nei. De får det ikke til!”*

Det at det var 11 deltakere syntes informantene var både positivt og negativt. Det positive er at en kan få del i 11 forskjellige historier som alle på sitt vis kan gi innsikt og læring. På den annen side så tar det mye tid og at,

”Vi har alle forskjellige historier, og erfaringer og kanskje en burde samle litt mer. At de som skal ha ungene hjem er for seg, og de som er der de er der. Mange ganger blir det litt vanskelig å kjenne seg igjen. For noen kjemper for å få ungene

sine tilbake, for du er ikke der selv. Det hadde vært lettere å prate med en som var gjennom det samme, liksom på den måten.”

Kursdeltakerne mente at kurset var for kort – det skulle ha vart dobbelt så lenge.

”At når en først begynner å treffe andre mennesker, å snakke og vi kunne jo ha snakket og snakket, men jeg synes at de temaene som var satt opp var veldig bra.”

”Vi skulle holdt på mye lengre, for få dager og for kort oppfølging. Så utbyttet fra kurset er bra.”

Dette uttrykker nok flere ting, både det at endelig er det noen som ser en og ønsker å være der sammen med en i ens strev – og det at de temaene som var introdusert både var omfattende og følelsesmessig engasjerende. I tillegg ble kursdeltakerne godt kjent med hverandre og behov for å bli ytterligere kjent meldte seg. Alt dette til sammen kan gi en forståelse av informantens uttalelse om at kurset kunne vart ”dobbelt så lenge”. I dette ligger både det at de enkelte samlingene kunne ha vart noe lengre og at det kunne vært flere samlinger.

Flere av foreldrene var svært opptatt av at det skulle bli noe mer. Kurset hadde vært for kort. Et gjennomgående tema fra informantene var behovet for noe i etterkant av kurset og at dette bør tenkes på fra begynnelsen av.

Hvis det hadde vært noe mer etter på, ikke bare sendt ut på gata – for det opplevde jeg de fleste savnet.

”De bør kanskje tenke før de begynner med kurs. For hva som skjer når kurset er ferdig? Et sånt ettervern holdt jeg på å si. For du kan ikke liksom begynne på noe som bare slutter.”

”Det skulle vært litt fra kurset sin side, det å opprettholde noe etterpå, at du ikke går på kurset og liksom er ferdig... for det er du ikke....”

Noen av informanten fortalte at de hadde ønsker og planer om å treffes senere for å snakke om felles erfaringer og det å støtte hverandre videre og kanskje bli en brukerforening med målsetting om å støtte andre i liknende situasjoner og det å ta opp skjevheter med myndighetene (fylkesmannen).

Oppsummerende betraktninger

Problemstillingen i denne studien har vært,

Hvordan presenterer foreldre som har deltatt på kurs til foreldre med barn i fosterhjem sin situasjon? Hvordan presenterer foreldre med barn i fosterhjem sitt foreldreskap i møte med barnevernet og fosterhjemmet?

Hensikten med denne studien har vært å gripe hvordan foreldre med barn i fosterhjem opplever sin situasjon og sitt foreldreskap. For å belyse dette har jeg intervjuet 9 foreldre, 3 fedre og 6 mødre som alle har deltatt på kurs til foreldre med barn i fosterhjem. Studien fokuserer hvordan foreldre presenterer sin egenopplevelse og sitt foreldreskap i møte med barnevernet og fosterhjem.

Barnevernets legitimitet har stått på barnevernets dagsorden i en årrekke og det er nødvendig igjen å peke på dette her. For om barnevernet skal ha tillit og legitimitet i samfunnet må det ta foreldre på alvor. Dette gjelder også de foreldrene som føler seg totalt overkjørt av barnevernet. Her bør det offentlige, som informantene i denne studien er inne på, etablere en ordening som virkelig tar tak i foreldrene når barnevernet griper inn og sikrer seg deres barn, særlig når det skjer mot foreldrenes vilje. Denne ordningen må være helt utenfor barnevernets kontroll og styring.

Studien har pekt på og vist noe av det grunnleggende i all menneskelig aktivitet, nemlig det å skape verdighet i eget liv. Utøvelse av foreldreskapet hvor barnet er plassert i fosterhjem i regi av barnevernet er et vanskelig foreldreskap. Det å tilby foreldre et kurs som det foreldrene i denne studien har deltatt på kan være en begynnelse til å klare å håndtere det vanskelige foreldreskapet.

Det kurs som foreldrene i denne studien deltok på gav dem anledning til å dele erfaringer og å støtte og styrke hverandre. Det å få til kollektive ordninger omhandler noe mer enn det forslag som Befringutvalget kom med. Befringutvalget foreslo å tilby foreldre med barn plassert utenfor hjemmet en støtteperson (NOU, 2000:12) noe også Barne- og familiedepartementet diskuterte i oppfølgingen av utredningen (St. meld. nr. 40, 2001-2002). Sentrale myndigheter som har ansvar for evaluering og justering av lov om barneverntjenester bør vurdere om de ovennevnte punkter bør utredes nærmere med hensyn til å gjøre endringer i lovverket. Dette handler særlig om kollektive

ordinger med fokus på myndiggjørende praksis. Dette for å sikre at foreldre blir ivaretatt på en så god måte som mulig. Dette ligger også innenfor det som er barnets beste, slik foreldrene i denne studien anser det.

Litteraturreferanser

- Andenæs, A. (2000). *Et barnevern med lydhørhet for barnet: fra generelle risikofaktorer og globale modeller til forståelse av spesifikke, tilrettelagte dagliglivserfaringer* Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Angel, B. Ø. (1999). *Barnet mitt bor hos meg igjen: barnevernets arbeid med tilbakeføring av barn*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Argyris, C., & Schön, D. A. (1978). *Organizational learning a theory of action perspective*. Reading, Mass. : Addison-Wesley.
- Backe-Hansen, E. (2001). Morsbilder i barnevernet. *Norges barnevern*, 2.
- Bjørndal, B. (1997). *Marte Meo - en nøkkel til økt foreldrebevissthet og bedre samspill?: en intervjuundersøkelse blant foreldre som har fått Marte Meo veiledning gjennom barnevernet*. Oslo: Universitetet.
- Bufetat. (2005). *Kursinnvitasjon til foreldre med barn i fosterhjem*.
- Bunkholdt, V. (1990). *Barnevernpsykologi*. [Oslo]: TANO.
- Bunkholdt, V. (1999). *Fosterhjemsarbeid: fra rekruttering til tilbakeføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Børjeson, B., Cederstrøm, A., Fredin, E., Hessle, S., Nordin, H., & Vinterhed, K. (1979). *Barn i kris*. (Vol. Rapport nr. 46,): Barnby Skå. Stockholm, Stockholms socialförvaltning.
- Cederström, A., & Hessle, M. (1980). *Barn i kris: Yt- och djupanpassning hos fosterbarn: en teoretisk förstudie*. Stockholm: Stockholms socialförvaltning.
- Charon, J. M., & Cahill, S. (2004). *Symbolic interactionism: an introduction, an interpretation, an integration* (8th ed.). Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall.
- Christiansen, T. (2005). *PMTO (Parent Mangagement Training – Oregonmodellen - en modell for positivt samspill mellom barn og foreldre*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Enoksen, B., & Furuholmen, K. G. (2001). *Barns utviklingssti: endringsarbeid i utviklingslandskapet: en pilotstudie av effekten av Marte Meo-behandling*. Oslo: [B.Enoksen].
- Ericsson, K. (1996). *Forsømte eller forbryterske?: barnevern og kriminalitetskontroll i etterkrigstida*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Eriksen, E. O. (2001). *Demokratiets sorte hull: om spenningen mellom fag og politikk i velferdsstaten*. Oslo: Abstrakt forl.
- Fanshel, D., & Shinn, E. B. (1978). *Children in foster care: a longitudinal investigation*. New York, : Columbia University Press.
- Faureholm, J. (1999). *Forældrekompetence i udsatte familier: empowerment i praksis*. Århus: Systime.
- Fog, J. (2004). *Med samtalen som udgangspunkt: det kvalitative forskningsinterview* (2. rev. udg. ed.). København: Akademisk Forlag.

- Follesø, R. (2004). *Bruker eller brukt?: Landsforeningen for barnevernsbarn: analyse av en interesseorganisasjon i møte med dagens barnevern*. Trondheim: Institutt for sosialt arbeid og helsefag, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Giddens, A. (1996). *Modernitet og selvidentitet: selvet og samfundet under sen-moderniteten*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Goffman, E. (1982). *Interaction ritual: essays on face-to-face behavior*. New York: Pantheon Books.
- Goffman, E. (1986). *Frame analysis: an essay on the organization of experience*. Boston, : Northeastern University Press.
- Goffman, E. (1988). *Anstalt og menneske: den totale institution socialt set*. [Kbh.]: Jørgen Paludans forlag.
- Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig: en studie i hverdagslivets dramatik* (Ny utg. ed.). Oslo: Pax.
- Goldstein, J., Freud, A., & Solnit, A. J. (1980). *Retten til barnet - eller barnets rett?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Grinde, T. V. (1988). *Barn og barnevern i nordisk perspektiv*. Oslo: Sosialdepartementet, Nordisk Ministerråd.
- Grinde, T. V. (1993). *Kunnskapsstatus for barnevernet*. [Oslo]: TANO.
- Halldén, G. (2005). Barns inflytande över barndomen. *Pedagogisk forskning i Sverige*
- Haus, I. (2005a). Kompetansehevende kurs til foreldre med barn i hjelpetiltak og. *Norges barnevern*(Årg. 82, nr 3), 11-22.
- Haus, I. (2005b). PRIDE. In C. Omre, L. Schjelderup & E. Marthinsen (Eds.), *Nye metoder i et moderne barnevern* (pp. 283 s.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Havik, T., & Backe-Hansen, E. (1998). *Kunnskapsstatus for fosterhjemsarbeidet*. Bergen: Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet.
- Hennum, N. (2002). *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder: om å være mor og far for norsk ungdom*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Kjølstad, H. (2004). *Gruppeterapi*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kvale, S. (1996). *Interviews: an introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Levin, I., & Trost, J. (1996). *Å forstå hverdagen: med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv*. [Oslo]: TANO.
- Lov om barneverntjenester, n. (1992 nr 100). Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Mahler, M. S., Pine, F., & Bergman, A. (1988). *Barnets psykiske fødsel: symbiose og individualasjon*. Oslo: Gyldendal.
- McCracken, G. D. (1988). *The long interview*. Newbury Park, Calif.: Sage.
- NOU. (1995:26). *Barneombud og barndom i Norge*. Barne- og familiedepartementet.

- NOU. (2000:12). *Barnevernet i Norge*. (Befringutvalget). Barne- og familiedepartementet.
- Nørager, T. (1985). *System og livsverden: Jürgen Habermas' konstruktion af det moderne*. Frederiksberg: Anis.
- Ogden, T., & Backe-Hansen, E. (1995). Norsk barnevern i et internasjonalt perspektiv - trendes og fo-kus. . In T. D. Evans, Frønes, I. og Kjølørød, L (Ed.), *Velferdssamfunnets barn*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Ot. Prp. Nr. 44, -. (1991 - 1992). Om lov om barneverntjenester (Barnevernloven)
- Ot. Prp. Nr. 64, -. (2004 - 2005). Om lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester og lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester (sosialtjenesteloven) m.v. Barne- og familiedepartementet.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Prout, A., & James, A. (1997). *Constructing and reconstructing childhood elektronisk ressurs: contemporary issues in the sociological study of childhood*. London Washington, D.C.: Falmer Press.
- Repstad, P. (1998). *Mellom nærhet og distanse: kvalitative metoder i samfunnsfag* (3. utg. ed.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Rettstidene. (1996). Rettstidene.
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet: fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rød, P. A., & Havik, T. (1996). *Kunne egentlig noe vært gjort?: en rapport om utilsiktede flyttinger fra fosterhjem - fosterforeldres og saksbehandleres opplevelser og forståelser av forløpet*. Bergen: Barnevernets kompetansesenter på Vestlandet.
- Sandberg, K. (2003). *Tilbakeføring av barn etter omsorgsovertakelse*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Shulman, L. (1999). *The skills of helping individuals, families, groups, and communities* (4th ed.). Itasca, Ill.: Peacock.
- Skilbred, D., Smith, E., & Hognestad, I. (1994). Rapport 2 fra prosjektet "Opplæring i forelderadgivning etter Marte meo metoden" *Barnevernets kompetansesenter på Vestlandet*.
- Skaalvik, E. M., & Skaalvik, S. (1996). *Selvoppfatning, motivasjon og læringsmiljø*. [Oslo]: TANO.
- Slettebø, T. (2000). Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 20.
- Slettebø, T. (2004). Brukergruppa. *Fosterhjemskontakt 4*.
- SSB. (2005). Barnevern, 2005. 39 200 barn med tiltak siste år. <http://www.ssb.no/emner/03/03/10/barneverng/>.
- SSB. (2006). Klare kjønnsroller for småbarnsforeldrene. http://www.ssb.no/vis/magasinet/slik_lever_vi/art-2002-05-21-01.html.

- St. meld. nr. 39, -. (2004-2005). Om lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester og lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester (sosialtjenesteloven) m.v.
- St. meld. nr. 40, -. (2001-2002). *Om barne- og ungdomsvernet*. Barne- og familiedepartementet.
- Thagaard, T. (2003). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode* (2. utg. ed.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Tjelflaat, T., & Midjo, T. (2000). *Foreldrekompetanse - et tema for læring?: evaluering av foreldreveiledningsprogrammet*. Trondheim: Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge.
- Ulvik, O. S. (2005). *Fosterfamilie som seinmoderne omsorgsarrangement: en kulturpsykologisk studie av fosterbarn og fosterforeldres fortellinger*. [Oslo]: Psykologisk institutt, Det samfunnsvitenskapelige fakultet Unipub.
- Weiner, A., Kuppermitz, H., & Guttman, D. (1994). Video Home Training: A Short-Term Preventive and Treatment Intervention for Families With Young Children. *Family Process*, 33.
- Zeiner, P., Elisabeth, B.-H., Ståle, E., Ogden, T., Rypdal, P., & Sommerschild, H. (1998). *Barn og unge med alvorlige atferdsvansker: -hva kan nyere viten fortelle oss? -hva slags hjelp trenger de?: ekspertuttalelse etter konferansen 18.-19. september 1997 om tilbud til barn og unge som er spesielt vanskelige og utagerende*. Oslo: Norges forskningsråd.
- Aamot, S. (2000). *"Et alvorlig skuespill": Marte Meo som metode i barne- og ungdomspsykiatrien: Hva er foreldres opplevelse og vudering av metoden*. Oslo: Høgskolen i Oslo, Avdeling for lærerutdanning.

- i forhold til ditt barn
 - i forhold til fosterhjemmet,
 - barneverntjenesten og
 - andre som er viktige for deg og ditt barn.

- Vil du anbefale andre å gå på et slik kurs.

Informasjonsbrev til foreldre

HØGSKOLEN I AGDER
*Fakultet for økonomi og
samfunnsfag*

Kjære foreldre som har
deltatt på kurs til foreldre
med barn i fosterhjem i januar/ februar 2006.

Institutt for sosiologi, sosialt arbeid
og velferdsfag
Gimlemoen 25 H, Serviceboks 422
4604 KRISTIANSAND
Telefon: 38 14 10 60
Telefaks: 38 14 10 26
Org.nr.: 970 546 200 MVA

Deres ref.:

Vår ref.:

Dato: 17. februar 2006

Jeg skriver i håp om å få kontakt med deg/ dere. Det vises til muntlig informasjon fra Inger Haus (Fosterhjemstjenesten) om studie av det kurset som du/ dere har deltatt på. Dette brevet er formidlet via Inger Haus. Jeg vet ikke hvem du/ dere er og hvor du/ dere bor.

Mitt navn er Bjørn Øystein Angel, jeg er 51 år og arbeider ved Høgskolen i Agder som forsker ved siden av at jeg underviser studenter i velferds- og sosialfag. I en årrekke har jeg interessert meg for ulike spørsmålsstillinger innen barnevernsområdet, blant annet har jeg skrevet bok om hvordan det var for mødre å få sine barn hjem etter at barna hadde bodd i fosterhjem.

Det kurset som dere nå har deltatt på er nytt i sitt slag. Jeg vet ikke om noe liknende kurs her i Norge og jeg har til nå ikke kommet over noe tilsvarende kurs i utlandet. Av den grunn er det fra min side som forsker interessant å få innblikk i hva det betyr for dere som deltakere å ha vært med på kurset. Jeg ønsker å ha en samtale med deg/ dere om kurset, blant annet hvorfor du/ dere ville delta, dine erfaringer om hva som har vært positivt og betydningsfullt for deg med kurset og hva du mener kan gjøres bedre eller annerledes.

Jeg vil understreke at det er frivillig å delta i undersøkelsen. Om dere vil være med i undersøkelsen vil jeg en samtale med deg/ dere. Jeg tror at samtalen kan ta ca. 1,5 timer. Jeg vil benytte en liten båndopptaker når vi snakker sammen. Alle lydbånd vil senest bli slettet når jeg avslutter prosjektet 31. desember 2006. Når jeg arbeider med datamaterialet vil det

ikke foreligge med personopplysninger. Opplysningene vil bli behandlet strengt konfidensielt. Det vil si at det er kun du/ dere og meg som vet at du gir opplysninger. Alt som jeg skriver inn på pc og alt jeg skriver i den ferdige rapporten vil være anonymisert slik at det ikke er mulig å spore opplysninger tilbake til deg/ dere. Du/ dere kan trekke dere fra undersøkelsen på et hvilket som helst tidspunkt og da vil alle data slettes.

Jeg legger ved svarbrev og en konvolutt som du/ dere kan bruke om du/ dere vil dele erfaringene med meg. Når jeg har svarbrevet vil jeg ringe for å gjøre avtale.

Vennlig hilsen

Bjørn Øystein Angel

Telefon; 38 14 17 18 eller 913-31-529.

Adresse: Høgskolen i Agder, Serviceboks 422, 4604 Kristiansand.

Vedlegg:

- Samtykkeerklæring

DETTE BREVET UNDERTEGNES OG SENDES I VEDLAGTE SVARKONVOLUTT TIL
BJØRN ANGEL.

- Jeg/ vi har mottatt skriftlig informasjon og er villige til å delta i studien.
- Jeg/ vi er kjent med at det som fremkommer i intervjuet vil bli behandlet strengt konfidensielt og at opplysninger vil bli anonymisert i den ferdige rapporten slik at de ikke kan spores tilbake til meg /oss. Videre er jeg/ vi kjent med at vi kan trekke oss fra undersøkelsen på et hvilket som helst tidspunkt.

Dato:

Navn: _____

Adresse:

Telefon:

For meg/ oss passer det best på (skriv ca tiden det passer for deg/ dere).

- dagtid kl: _____
- kveldstid kl: _____